

ילקוט תקנות סלוניקי לאדינו (1740 לערך): אתוס, אידיאל ומציאות
*Unknown Regulations in Ladino from Salonika (ca. 1740):
Ethos, Ideal, Reality*

Yaron Ben-Naeh
yaronbn@mail.huji.ac.il
Hebrew University, Jerusalem

Recibido: 07-03-2016 | **Aceptado:** 27-04-2016

Note

An English abstract of this article can be found in pages 137-149.

Nota

Un resumen de este trabajo, en lengua inglesa, está en las páginas 137-149.

CÓMO CITAR ESTE TRABAJO | HOW TO CITE THIS PAPER

Ben-Naeh, Y. (2016), Unknown Regulations in Ladino from Salonika (ca. 1740): Ethos, Ideal, Reality. *Miscelánea de Estudios Árabes y Hebraicos. Sección Hebreo*, 65: 137-149 y h5-h41.

ילקוט תקנות סלוניקי בלאדינו (1740 לערך): אתוס. אידיאל ומציאות

הקדמה

עניינו של המאמר הזה הוא ילקוט בלתי ידוע של תקנות בלאדינו מסלוניקי (1740 לערך), ובו נפרט מעט על אודות תקנות של היהודים באימפריה העות'מאנית, תוך ניתוח קבוצת תקנות זו מסלוניקי, אחת משתי הקהילות החשובות באימפריה העות'מאנית, אשר נודעה בתואר 'עיר התורה והלימוד', ומאוחר יותר 'עיר ואם בישראל'. זאת כמובן תוך התייחסויות לתקנות דומות, בפרט אלו שנדפסו בספר אורחות יושר' ואזכורים לנושאים ולתופעות מקבילות לאלו הנזכרות בהן. בראש ובראשונה תהיה בכך תרומה לקורפוס התקנות העבריות, ותרומה נוספת להבנת תנאי החיים והריאליה בעיר העות'מאנית, שתכופות היה בינה לבין האידיאלים של החברה המסורתית, כמו גם לדימויה בעינינו, מתח ואף פער ממשי. מעבר לכך יש בדברים שלהלן הדגמה לטענתי העקרונית בנוגע להבנה טובה יותר של הפער הכפול - זה שבין האידיאל הרבני-התורני לבין התנהלות הציבור בפועל במאות ה"ה-ה"ט; ובין הדימוי הפלקטי וההרמוני שציירו כותבים יוצאי סלוניקי בכתביהם לאחר השמדת הקהילה בשואה, לבין דמותה הרבגונית, העשירה והדינמית של יהדות זו.¹

כך למשל נכתב בשנות החמישים בעניין התקנות שהן הן נושא מאמר זה ומטרתן הייתה הסדרת החיים הקהילתיים בסלוניקי, שיפור והטבת המצב הדתי ומניעת קלקולים ותקלות דתיות ומוסריות ובמידת מה אף עיצוב דמותה כלפי חוץ:

"משטר" ההסכמות [=תקנות הקהל] ותקנות "החזקות", פרי יוזמתם של צוותי רבני העיר בכל התקופות מנעו אנרכיה בחיי הציבור, ריב ושנאה בין היהודים; השליטו סדר ומשמעת בעיר התורכית הנבערה, הסדירו עניני דירות, משכנתאות, אפילו מכירת נכסים; מנעו התחרות, במיוחד בתעשית הצמר ממנה התפרנסו רובם ככולם של היהודים השאלוניקאים; הסדירו את היחסים עם הגויים ... רק לעתים רחוקות הפרו תושבים יהודים את תקנות הרבנים לטובת הכלל. ... שלשים בתי הכנסת הגדולים ... "המדרשים" (ככה היו מכונים בתי התפלה הקטנים) וה"שיבות" המרובות, היוו מרכז החיים הציבוריים ומלאו תדיר מתפללים ולומדים. ... המונים נהרו לדרשות מרביצי התורה שהטיפו למוסר ולנאמנות למסורת. שמירת השבת היתה ללא

¹ עוד על פער זה ראו למשל במאמר שיראה אור בקרוב בכתב העת 'ספונות', והמבוסס על עיון בקופלה הקרויה 'טובה תוכחת מגולה' שנכתבה ונדפסה באזמיר באותה תקופה: ירון בן-נאה ומיכל הלד, "דיזאיוונאר, אי און ואזיקו די ראקי" [=לאכול ארוחת בוקר וכוסית ראקי]: עיון היסטורי וספרותי בספר טובה תוכחת מגולה לר' חיים יום טוב מאגולה מאזמיר.

פגימה, לא רק במסחר ובנמל, אלא גם בכל התנהגות התושבים בבית ובחוץ, עם הקפדה על הסייגים הקשים ביותר ... החגים גם הם היו נשמרים בכל חומרותיהם".²

כללי

לאחר הגירושים מחצי האי האיברי ודרום איטליה חלו תמורות במפת העולם היהודי, ומרכז חדש עלה - באימפריה העות'מאנית שבאותה עת היתה הולכת ומרחיבה את גבולותיה.³ באמצע המאה הט"ז, בימיו של הסלטאן סלימאן, הידוע בכינויו המחוקק (ובפי האירופים 'המפואר'), נשתרעה המדינה - על פני שלוש יבשות: באירופה - הבלקאן כולו עד לגבול הדנובה, באסיה - המרחב הסורי-ארצישראלי, חצי האי ערב, ומה שהוא היום עיראק; ובאפריקה - כל השטחים שלחוף הים התיכון, למעט מרוקו.

לצד התושבים היהודים ששכנו באותם מחוזות מדורי דורות, חיו מכאן ואילך גם יהודים ממוצא איברי, יהודים ממוצא איטלקי ואשכנזים. בכל עיר בה התקיימה קהילה יהודית חיו היהודים במסגרות ארגוניות מצומצמות יותר הקרויות קהל, ובמקורות גם 'קהל קדוש' (ק"ק). הקהל איגד על פי רוב יוצאי עיר או איזור מסוים, דרך משל ק"ק קסטיליה, ק"ק פורטוגל או ק"ק ארגון. לכל קהל היה לפחות בית כנסת אחד, והיתה לו הנהגה עצמאית נבחרת, ובעלי תפקידים שסיפקו שירותים שונים, ובהם תפילה, קבורה, בשר כשר וחינוך. אט אט נוצרו מנגנונים שהקבעו את היחסים בין הקהלים השונים בכל עיר.

חיי הקהל הושתתו כמובן על ההלכה היהודית, אך גם על תקנות והסכמות, שהתייחסו לנושאים שונים שההלכה אינה מפרטת לגביהם, כגון אופן מינוי הנהגת הקהל, עריכת המיסים, או מעבר

---

² ח. חסיד, שבת, חגים ומועדים, שאלוניקי עיר ואם בישראל, ירושלים - תל אביב תשכ"ז, עמ' 135-137. זו כתיבה טיפוסית, וראו גם הקדמת הספר הרצופה דימויים אידייליים.

³ על היהודים באימפריה העות'מאנית במאות הט"ז-הי"ח ראו בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, הוצאת מאגנס, ירושלים תשס"ז, וכן עבודותיהם של יוסף הקר, מינה רוזן, לאה בורנשטיין. ביניהן: Minna Rozen, *A History of the Jewish Community of Istanbul: The Formative Years, 1453-1566*, Brill: Leiden-Boston 2002; id., *Studies in the History of Istanbul Jewry, 1453-1923: A Journey through Civilizations*, Brepols Publishers: Turnhout 2015.

יחידים מקהל לקהל.⁴ התקנה החשובה ביותר קבעה את סמכותם הבלתי מעורערת של המנהיגים הנבחרים - אלו שנבחרו על ידי משלמי המיסים - לתקן כל תקנה לטובת הקהל, בהתאם לעקרונות הצדק והישר ובאופן שהציבור יוכל לעמוד בה. התקנות הסדירו והבטיחו את ניהולו ותפקודו התקין של הקהל לתועלת כלל יחידיו, והגדירו את גבולות החברה היהודית ככלל, ואת הקהל בפרט כקבוצה חברתית ודתית החיה בהרמוניה עם סביבתה.

ההסכמות הנדונות כאן ניתקנו בסלוניקי, ונדפסו בה ככל הנראה ככל הנראה בשלהי שנות השלושים או בשנות הארבעים של המאה הי"ח. המקום לא צוין בקונטרס, אך הוא משתמע מכמה וכמה רמזים: אזכורו של המוסד הידוע 'תלמוד תורה הגדול', אזכורו של הנמל, אזכור כיסוי הראש הטיפוסי של יהודיות סלוניקאיות ('קופיאה', 'קופייה'), ועוד. התארוך מבוסס גם על אזכור הסכמה שתוקנה בשנת 1735. בסלוניקי חיו במחצית הראשונה של המאה הי"ח כעשרים אלף יהודים.⁵ מספרם בפרק זה היה נמוך מאשר במאה ה"ז ואף במאה הי"ז, אז היה המספר גבוה במידה ניכרת (כמעט כפלים), והקהילה אף השתוותה מבחינה מספרית לקהילת אסטאנבול הבירה. הקהילה היהודית בסלוניקי נפגעה קשות מן המכות שניחתו עליה בשליש האחרון של המאה הי"ז: גל ההמרות של המאמינים השבתאים, ותקופת המלחמות הממושכות בבלקאן - 1699-1683, שגרמו נזקים למסחר והביאו להכבדה משמעותית בעול המיסים. לאחר חוזה פאסארוביץ' (1718) החל 'תור הצבעונים', והקהילה שבה לשגשג. בשנות הששים, כאשר יחלו המלחמות עם הרוסים, שוב תחל תקופה משברית. יהודי העיר השתייכו ללמעלה מעשרים מסגרות קהילות, אך ההשתייכות הקהילתית כבר לא שיקפה בהכרח מוצא. בקהלים ובקהילות החדשות שנוסדו ברחבי האימפריה העות'מאנית נתקיימה במאות השש עשרה והשבע עשרה פעילות ענפה של חקיקה. עד כה לא ידוע על אף פנקס קהל מקהילות האימפריה העות'מאנית במאה השש עשרה או השבע עשרה ששרד, והמקור החשוב ביותר לידיעותינו

⁴ אני משתמש כאן במונחים תקנות והסכמות כבעלי משמעות זהה, אם כי אפשר שהסכמה חמורה מתקנה והדבר צריך עיון. על הקהילה ועל היסודות החוקיים של קיומה: מנחם אלון, דרכי היצירה ההלכתית בפתרון של בעיות חברה ומשפט בקהילה, ציון מד (תשל"ט), עמ' 241-264. על החקיקה הקהילתית ראו בהרחבה אהרן נמדר, תקנות הקהל: פרוצדורה ונוהלי חקיקה (עפ"י חכמי שאלוניקי במאה ה"ט"), מחקרי משפט ב (תשמ"ב), עמ' 180-203; הנ"ל, שלטון הרוב, עמ' 305-308; ובאופן כללי: מנחם אלון, המשפט העברי, א, מהדורה שנייה, ירושלים תשל"ח, עמ' 564-630.

⁵ על התמורות הדמוגרפיות ראו בעבודת הדוקטור שלי, ושם מ"מ. עוד ראו על פרק זה אייל ג'יניאו, אנשי שוליים בעיר העת'מאנית: המקרה של סלוניקי במאה השמונה-עשרה, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים תשנ"ח. קיימות הערכות מספריות גבוהות בהרבה, אך אני נוטה להאמין שהן מופרזות. לסיכום נתונים דמוגרפיים מאז המאה הי"ח ועד למאה העשרים ראו מאמרה של מירון: אורלי ק' מירון, דמוגרפיה, ספר יוון, בעריכת אייל ג'יניאו, מכון בן-צבי, ירושלים תשע"ד, עמ' 75-92, ובפרט עמ' 81.

בתחום זה הוא ספרות השאלות ותשובות, המצטטת באופן אקראי הסכמות וקטעי הסכמות מקוריות.⁶ הַיְזוּמָה לתיקון הסכמה הייתה יוצאת על פי רוב מקרב מנהיגי הקהל, ועם הופעת ההנהגות העירוניות הכוללות בשליש השני של המאה השבע עשרה, עברה זו במידה רבה להנהגה הכוללת. לאחר שלב ההתיישבות וההתמסדות התייצבו דפוסי הארגון והקיום הקהילתי, ופחת הצורך בתיקון תקנות חדשות, למעט קהילת אַזְמִיר שהיתה בבחינת מקום חדש.⁷ במהלך המאה השבע עשרה נחלש כוחם של הקהלים לטובת מסגרות כוללות וחלה האטה מסוימת בתיקון הסכמות חדשות, ובמאה השמונה-עשרה הן תתמקדנה יותר ויותר בענייני הקיום הדתי והמוסרי, והיזומה לתיקון הסכמות תבוא מצד הנהגת הקהילה או מצד תלמיד חכם. דוגמא לחכם היוזם תקנות בתחום הדתי והמוסרי ר' חיים מאזמיר.⁸ אף גופים מסוימים היו רשאים לתקן תקנות לצורכיהם, בכפוף לאישור ההנהגה הקהילתית או הקהילתית: כך למשל ידועות תקנות 'מוני איסור והיתר בקושטא', תקנות גילדות וחברות ששרידיהן נשתמרו במקורות שונים, ותקנות 'ועד פקידי ארץ ישראל בקושטא' במאה השמונה עשרה.⁹

⁶ קורפוס נרחב של תקנות היהודים באימפריה העות'מאנית עתיד להתפרסם בידי יוסף הקר וירון בן-נאה בהוצאת מכון בן-צבי. פה ושם שרדו העתקות חלקיות שנעשו במאה ה"ט ובראשית המאה הכ'. כך למשל שרידים מפנקס סלוניקי: יצחק ר' מלכו ואברהם אמארייליו, ילקוט הסכמות שאלוניקי בלאדינו, ספונות ב (תשי"ח), עמ' כו-ס; ומפנקס חברת ת"ת: אברהם ש' אמארייליו, חברת תלמוד תורה הגדול בשאלוניקי, ספונות יג (תשל"א-תשל"ח) עמ' רעה-שח. לדוגמאות נדירות של הסכמות ששרדו שלא בפנקסים, אלא כדפים בודדים ראו למשל ירון בן-נאה, הסכמות קהילת לריסה משנת ת"ר א, פעמים 130 (תשע"ב), עמ' 175-181.

⁷ ראו בהרחבה יעקב ברנאי, המראה של אירופה: פרקים בתולדות הקהילה היהודית באזמיר במאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה, הוצאת כרמל, ירושלים תשע"ה, עמ' 141-144 ועוד. הודות ליוזמה של סופר הקהילה באמצע המאה ה"ט, שהעתיק והדפיס אותן בספרו 'עבודת משא' שרדו ובאו לידינו עשרות תקנות מתוארכות, חלקן מיובל השנים הראשון לקיומה של קהילה חשובה ומשגשגת זו שמשכה אליה המוני מהגרים.

⁸ ראו העתקתן אצל ברנאי, המראה של אירופה, נספח ג, עמ' 335-347.

⁹ ראו לדוגמא ירון בן-נאה, בין גילדה לקהל: החברות היהודיות באמפריה העות'מאנית במאות ה"ז-ה"ח, ציון סג (תשנ"ח), עמ' 277-318; הנ"ל, 'הסכמת חברת גמילות חסדים של ק"ק יחיא בשאלוניקי', ספר הציונות הדתית מוקדש לכבודו של ד"ר זרח ורהפטיג, בעריכת שמחה רוז, ירושלים תשס"ב, עמ' 149-156; הנ"ל, 'צדקה וחסד על גדות הבוספורוס: חברת גמילות חסדים של הקאיק'יס באסתאנבול', בתוך: יוסף הקר וירון הראל עורכים, לא יסור שבט מיהודה: הנהגה, רבנות וקהילה בתולדות ישראל, מחקרים מוגשים לפרופסור שמעון שוורצפוקס, ירושלים תשע"א, עמ' 101-140; הנ"ל, תקנות קופת אורה ושמחה וישיבת אור ישראל, אסתאנבול תק"ף [1820] לערך, בתוך: ירון בן-נאה ואחרים עורכים, אסופה ליוסף: קובץ מחקרים שי ליוסף הקר, הוצאת מרכז שז"ר, ירושלים תשע"ד, עמ' 528-557; יעקב ברנאי, יהודי ארץ-ישראל במאה ה"ח: בחסות 'פקידי קושטא', הוצאת יד יצחק בן-צבי, ירושלים תשמ"ב; הנ"ל, קופת ארץ ישראל באזמיר במאה ה-19, תמורות בהיסטוריה היהודית החדשה, (שמואל אלמוג ואחרים עורכים), ירושלים תשמ"ח, עמ' 135-148; יעקב ברנאי וחיים גרבר, גילדות יהודיות בקושטא בשלהי המאה ה"ח, מיכאל ז (תשמ"ב), עמ' רו-רכו; לאה בורנשטיין-מקובצקי, פנקס בית דין איסור והיתר בקושטא ת"ע-תרס"ג, לוד תשנ"ט.

ההסכמה המוצעת עובדה ונוסחה בסיוע מרביץ התורה - חכם הקהל, ואושרה על ידי רוב ממוני הקהל ובחתימתו. כך למשל באזמיר: הסכמה בעירנו אזמיר יע"א [=יכוננה עליון אמן] ומנהג פשוט מיום הוסדה העיר הזאת ועד עתה דאין הסכמה ותקנה נעשית בעיר בלתי דעת הרבנים ... וכ"ש [=וכל שכן] לפי מנהג פשוט בכל הקהלות שאין מסכימין שום הסכמה גדולה וקטנה בלתי רשות החכם המרביץ תורה ובלעדו לא ירים איש את ידו להסכים הסכמה אם לא בדעתו ורשותו כמו שהוא מנהג העיר הזאת אזמיר יע"א יע"ש [=יעויין שם] וצריכים לחתום כל הרבנים שאפי' [לן] יהיו בעיר ל' רבנים בעיני דעת כולם שם...¹⁰

כמעט תמיד כלל גוף ההסכמה את המרכיבים הבאים: פתיחה ובה תיאור מציאות בעייתית, נוסח התקנה, תוקפה ותחולתה, הסנקציות למפרי ההסכמה, מקום ומועד ההסכמה, חתימות החכם והממונים. לעתים קרובות נדרשה נוכחות כל הממונים בעת ההצבעה, והיעדרות מקצתם עשויה הייתה לעורר פקפוק בתקפותה. מן המקורות עולה הרושם כי חשיבותו של רב הקהל המכונה 'מרביץ התורה' כמנסח ומאשר התקנה גברה במאות ה"ז והי"ח, בהתאמה להתחזקות מעמדו. אחר כך הובאה לאישור ציבור משלמי המס בבית הכנסת, בדרך כלל בשבת או בחג, אז נמצאו שם מרבית הגברים, אם לא כולם. אחד הממונים או שליח הציבור הקריא את ההסכמה מן הכתב, ואם היה צורך בכך הוסכם על שינויים בנוסחה. לאחר קביעת הנוסח הסופי נשבע הציבור לקיימה, וההסכמה נרשמה בפנקס הקהל. הסכמות חשובות במיוחד נזקקו ליותר מאשר אישור בעל-פה, ובמשך ימי השבוע סבב השמש בין בתי היחידים והחתים כל אחד ממשלמי המס על כתב ההסכמה. לאישורה בציבור ולהכרזתה בבית הכנסת היו שני טעמים: האחד פונקציונלי – היה זה מבנה הציבור היחיד שהיה גדול דיו לכינוס הציבור; והאחר סמלי ומשמעותי יותר – פתיחת דלתות ארון קודש והחזקת ספר תורה ביד החזן הגבירו את רושם המעמד והעניקו תוקף סקרלי להסכמות. חשיבות דומה נודעה לחתימת מרביץ התורה כ'איש חשוב' על ההסכמה, חתימה שביטאה את צירוף סמכותו התורנית לסמכותם של ראשי הקהל הנבחרים. על מנת למנוע טענות בדבר אי-ידיעה או שכחה נהוג היה לחזור ולהכריז בבית הכנסת את ההסכמות בפרקי זמן קבועים. משעה שתוקנה הסכמת קהל התחייבו בה כל חברי הקהל, צאצאיהם ואלו שעתידיים היו להצטרף אליהם. ההצטרפות לקהל חייבה את היחיד בכל הסכמותיו, ובדיעבד - כל מי שנתישב בעיר קיבל על עצמו את תקנותיה. היחידים שערערו על כך באופן עקרוני היו הפראנקוס,

¹⁰ ר' חיים פאלאג', משא חיים, אזמיר תרל"ד, לג, יד ע"א.

סוחרים יהודים שהיגרו למזרח בעיקר מאיטליה משלהי המאה הי"ז ואילך, והשתדלו בכל מאודם לשמור על אוטונומיה.¹¹

לעתים חזרו בהם מתקני ההסכמה וביקשו לבטלה עוד קודם שתוקפה פג. ביטולה הרשמי של ההסכמה התבצע בהכרזה פומבית על התרתה, ובאקט סמלי של תלישתה מפנקס הקהל או שריפת הדף עליו נרשמה. הצד ההלכתי של אקט הביטול היה סבוך יותר והצריך חכם או שלושה דיינים – מאחר וההסכמה נתקבלה בשבועה של הציבור, נדרש גם הציבור כולו לבטלה. כאשר הייתה כרוכה בשבועות חמורות היה דין הביטול כדין ביטול נדר של יחיד, באמצעות הבעת חרטה או מציאת פתח כלשהו להתרתו. לציון מיוחד ראוי המצב של ביטול הסכמה מחמת ריבוי העוברים עליה (להלן), כדין תקנה שאין רוב הציבור יכול לעמוד בה. קשה לזלזל בחשיבותו העקרונית של מהלך מסוג זה, שהשלכותיו ברורות.

עבריינים שהפרו את תקנות הקהל היו צפויים לסנקציות, בהן דרגות שונות של חרם. למרות זאת רבים היו העוברים, שנוכח חולשת הקהל בכלל ומערכת השיפוט העצמית בפרט, לא חששו עוד לעונשים הצפויים, וספק עד כמה אמנם נענשו עבריינים.¹² הקורא במקורות נתקל ברטוריקה חריפה, אך עם מעט מאד ראיות לאכיפה ולענישה מחמירה. מציאות של ריבוי עבריינים והפרה בוטה ולעתים סיטונית של הסכמות פגעה בתפקודו התקין של הקהל משום שערעה אחד מיסודות קיומו – הקבלה הוולונטרית של מרותו. ראשי הקהילות וחכמיהן היו ערים לכך, וניתן להבחין בשינוי הגישה לעבריינות על תקנות הקהל.

דוגמה טובה לכך הן ההסכמות האוסרות פנייה לערכאות של גויים (ובקיצור עש"ג). האזכורים המרובים של הסכמות שתוקנו מחדש, פעם אחר פעם, במהלך המאה השש עשרה וגם לאחר מכן, מעידים על מתח תמידי ומאבק בין המנהיגות, בעיקר זו הרבנית, לבין הציבור הרחב שהעדיף את האינטרס האישי והפר את ההסכמות על אף איומים תקיפים בחרמות ובנידויים. במאה השבע עשרה נמשכה הפנייה לעש"ג, ואפשר ששכיחותה אף גברה כפי שניכר הן מן הספרות התורנית, הן מפנקסי בתי הדין השרעיים.¹³ למרות זאת כמעט ואיננו שומעים על תקנות חדשות בנושא זה, אלא לכל היותר תוכחות, ונראה כי יש לראות בכך משום השלמה עם הפער הניכר בין

¹¹ ראו מאמר ישן, אך עדיין רלוונטי: א' לוצקי, ה'פראנקוס' בחלב והשפעת הקפיטולציות על תושביה היהודים (משנת 1673 עד תקופת המהפכה הצרפתית), ציון ו (תש"א), עמ' 46-79; וידועות למשל המחלוקות בינם לבין הקהילה בעיר חלב במאה הי"ח, או התבדלותם הממושכת מן הקהילה בתוניס.

¹² מקור מראשית המאה השמונה עשרה מוסר כי "מעשים בכל יום פה העירה כמה וכמה הסכמות שנעשות אפילו בחרם [...] עוברים עליהם ואין פוצה פה". (ר' יוסף אלמושינו, עדות ביהוסף, א, קושטא תע"א, ד, לב ע"א).

¹³ ראו למשל מאות התעודות שעניינן סכסוכים בין יהודים, אותן פרסם אמנון כהן בכרכי ספרו על יהודי ירושלים בבית הדין השרעי: אמנון כהן ואחרים, יהודים בבית המשפט המוסלמי: חברה, כלכלה וארגון קהילתי בירושלים העות'מאנית, המאה הט"ז-המאה הי"ט (ארבעה חלקים), יד יצחק בן-צבי, ירושלים תשנ"ג-תש"ע.

האידיאל הרבני לבין המציאות. הביטוי המשמעותי ביותר להשלמה זו נמצא במעשה שנעשה באזמיר זמן מה לפני מחצית המאה השבע עשרה – רבני ופרנסי הקהילה ביטלו את החרמות שנקבעו בהסכמות העיר, והפכו את ההסכמות, שהציבור לא היה מסוגל לעמוד בהן, לתקנות שחומרתן פחותה. ריבוי עבריינים היה לפי אמונתם הרה אסון, וחששם מעונש אלוקי על הפרת השבועות הכרוכות בהסכמות והעונשים שבצידין, היה חמור מחששם מפני אי-סדרים בקהל: "נוסח של ההסכמות מענייני החזקות שנעשו פה עירינו אזמיר יע"א. אנחנו צעירי הצאן צאן קדשים אשר פה אזמיר יע"א. בהיות שהיה לנו כמה הסכמות שרירות וקיימות אשר נעשו מקדמת דנא זה כמה שנים וכולם עשויות באמת נכוחות וטובות לתקון עירנו יע"א. אמנם היו עשויות בכל תוקן[ף] בכל אלות הכתובות בס'[פר] תורת מרע"ה [=משה רבנו עליו השלום] והנה עתה ראה ראינו כי היו רבים נכשלי'ם] ונלכדים ברשת החרם והיו לבית ישראל לאבן נגף ולצור מכשול ואיש אחד יחטא וע"כ [=ועל כל] העד'ה] ח"ו [=חס וחלילה] לכן נועדנו נוסדנו יחד אנחנו מ"ה [=ממוני הזמן] וט"ה [=וטובי העיר] ועל ראשינו הרב השלם מורינו נר"ו [=נטריה רחמנא ופרקיה] וראינו כי טוב בעיני ה' להתיר כל אסרי וחרמי ובכך התרנו אותם ומעתה כולהו יהוון שביתין ושביקין לא ברירין ולא קיימין ולא יזכרו בלשון הסכמה כי אם בלשון תקוני העיר כי רובם הם תקונים נאים ויפים לקיום עירינו ועל עמדם יעמודו זולת שלא יזכר שם חרם עוד לעול'ם]..."¹⁴

בחינת ההסכמות שתוקנו במהלך המאות בקהילות היהודיות בערי האימפריה העות'מאנית וסיווגן מלמדים היטב על דאגותיהם, העדפותיהם ועל הערכים התרבותיים, הדתיים והמוסריים של מנהיגי הציבור היהודי בתקופה זו.

דפוס ומשמעות

לעיל הזכרתי כי לרוב נכתבו ההסכמות בפנקס הקהל, ודי היה בכך. עם זאת אנו יודעים כי היו תקנות שנדפסו, על מנת להביאן לידיעת הציבור. מאחר ונעשה בהן שימוש רב, לא שרדו פריטי דפוס אלו, בדיוק כפי שקרה ללוחות השנה.¹⁵ כך למשל פרסם דוד פרנקל מכתב יד 'הסכמה שהנעשית על המדודים', כלומר כזו שעניינה מתנות הנדוניא, שתוקנה באסתאנבול בשלהי שנת 1725. בהערת שולים למאמר ציין בדרך אגב כי ברשותו קונטרס נדפס ובו תקנות אחרות, אותן

¹⁴ ר' יהושע אברהם יהודה, עבודת משא, שאלוניקי תר"ו, סג, נו ע"א-ע"ב.

¹⁵ מעט על לוחות שנה ראו לאחרונה ראובן בונפיל, חידות מצפות לפתרון, אבני דרך: מסות ומחקרים בהיסטוריה של עם ישראל שי לצבי (קותי) יקותיאל, בעריכת עמנואל אטקס, דוד אסף ויוסף קפלן, מרכז זלמן שז"ר, ירושלים תשע"ו, עמ' 147-154. על לוחות השנה של סלוניקי, הקרויים חלילה, יש מאמרן קצר של דוד בנבנשתי: דוד בנבנשתי, ה"חלילה" מהותה ועורכיה, שאלוניקי עיר ואם בישראל, המכון לחקר יהדות שאלוניקי, ירושלים - תל אביב תשכ"ז, עמ' 138-139.

ייחס דווקא לדפוס קושטא: " ... כן ישנן בידי תקנות בענינים שונים של בית הדין הגדול דק"ק קושטא ארבעה דפים, מסודר לחדשי השנה. בדף א: "עץ חיים היא למחזיקים בהם [!] ... בדף ג: "ועוד צוה [!] חכמים באזהרה גדולה וכל דבריהם כגחלי אש", בשפת לאדינו-שפניולית. נדפס בערך שנת ת"ק, יחיד בעולם. פרנקל שהיה מלומד ומוכר ספרים החזיק ספרים ופריטים נדירים גם מאיטליה ומן האימפריה העות'מאנית. אוספו הפרטי נעלם, ועמו גם אותו קונטרס נדפס שאותו לא פרסם, אך אין ספק שהוא הוא הקונטרס שצץ כעת ונוסחו מובא להלן.¹⁶ פה ושם נרשם פריט מסוג זה בקטלוגים של מוכרי ספרים במאה ה"ט ובשנים שלפני מלחמת העולם השנייה. רובם ככולם אבדו, נעלמו באוספים פרטיים, או שהם רשומים בצורה שגויה בספריות. סביר להניח שהזולת מחיר ההדפסה, והקמת בתי דפוס חדשים בראשית המאה ה"ח באסתאנבול (כגון בית הדפוס החשוב של יונה אשכנזי ובניו), ובסלוניקי (בית הדפוס של חברת תלמוד תורה),¹⁷ הביאה לכך שפריטים רבים יותר מן הסוג המוגדר היום 'חולפות' (אפמרה בלעז) - מודעות, כתבים פולמוסיים, לוחות שנה, תפילות או שירים להזדמנויות מיוחדות - נדפסו, אולם רק מיעוט שבמיעוט שרד משום השימוש הרב בהם, והיותם מעצם טבעם פריטים מתכלים. מה משמעותה של הדפסת התקנות? מדוע טרחו להדפיסן ולהפיצן? מי היה קהל היעד שלהן? מה והאם בכלל ניתן ללמוד מכך על אוריינות בציבור היהודי? הטקסט מעיד על עצמו כך: "להיות שיש הסכמות שהסכימו האדונים הרבנים קדמונינו ז"ל [=זכרם לברכה] עם חומרות וחרמות ונידויים, וראינו [ש]בחלוף הזמן הן נשכחות וגורמות לחטוא ח"ו [=חס וחלילה] ואין אנו יודעים מדוע באות עלינו צרות, משום כך ראינו לנכון להדפיסם בלאדינו כדי שהכול יראו אותן כל העת וכדי שינהגו זהירות, וכך השי"ת [=השם יתברך] יצילנו מכל צרה וצוקה ויאמר

¹⁶ דוד פרענקיל, לקורות ישראל בעיר קושטא, עלים א (תרצ"ה), עמ' 110-112 וראו הערה מס' 3. בסיום התקנה נוסף איום נגד העבריינים, וחזיב עשיית הנדוניה - מתן הסבלונות - בפיקוח ובמעמד אחד מחכמי העיר " ... עוד הסכמנו וגזרנו בכח התורה שכל איש אשר יש לו בת לסבל לא יוכל לסבל אותה כי אם לפני חכם א' מן החכמים המיוחדים שבעדה וכל איש אשר יעבור על זה ענוש יענשו אותו ואת עדי דיני הזמן לפי ראות עיניהם וכל העם ישמעו וייראו ואיש על מקומו יבא בשלום ועליו תבא ברכת טוב." (תקנה זו הובאה מחדש בתוך רוזאניס, כרך ה, ציון ט, עמ' 436-438). פרנקל טעה בשייך הקונטרס לאסתאנבול. ראו גם יעקב מ' טולידאנו, תקנות המסים בקושטאדינא בשנת התק"ד ומצב הקהלה אז, שריד ופליט א (תש"ה), עמ' 27-30. תעודה זו גם היא באה מתוך דף כתב יד. אך מאידך קיימת ידיעה על סיפור משונה שנדפס פחות או יותר באותן שנים: הנ"ל, "חדוש די בואינה וינטורה", שריד ופליט א (תש"ה), עמ' 23-26. הדף הנדפס אבד, ונשמר בהעתקה בלאדינו בכ"י ממצרים. נוהג זה של הדפסת קונטרסי תקנות ופריטים אחרים שהיה בהם עניין לציבור לא היה אפוא בלתי שכיח בתקופה זו.

¹⁷ אברהם יערי, הדפוס העברי בקושטא, ירושלים תשכ"ז; הנ"ל, הדפוס העברי באזמיר, ארשת א (תשי"ט), עמ' 22-29; בן-יעקב, בתי הדפוס בשאלוניקי, שאלוניקי עיר ואם בישראל, ירושלים - תל אביב תשכ"ז, עמ' 52-53; ישעיהו וינוגרד, אוצר הספר העברי, ח"ב: מקומות הדפוס, ירושלים תשנ"ד; דב הכהן, הדפוס העברי באזמיר, קרית ספר סד (תשנ"ב-ג), עמ' 1403-1423; יוסף הקר, דפוסי קושטא במאה השש-עשרה, ארשת ה (תשל"ב), עמ' 457-493, ועוד.

לצרותינו די אכי"ר [=אמן כן יהי רצון], וכדי שלא יהיה לטורח רב חילקנו אותן לפי ראשי חודשים כדי שהחזנים יקראו אותן מדי ראש חודש כאשר הם מכריזים על ראש חודש". (תרגום שלי. המקור להלן)

התקנות שלהלן נועדו לטפל בצדדים שונים של הקיום היומיומי, ולהחזיר את הציבור לאורח החיים הרצוי בעיני החכמים (וכמעט שאינן עוסקות בצדדים הפוליטיים של חיי הקהילה). הן נדפסו על מנת לחלקן בין החזנים של בתי הכנסת, על מנת שאלו יקראו אותן בעת ההכרזה בשבת על מועד ראש החודש ובשבתות מיוחדות. הן מסודרות על פי הלוח העברי המקראי הפותח בחודש ניסן, ולא בתשרי, בחירה מעניינת כשלעצמה. כל תקנה הוקראה במועד שהתאים פחות או יותר לתוכנה, כך למשל תקנות בנושאים הקשורים לנישואין הובאו בחודש סיון המקדים את תקופת האבלות של חודשי תמוז ואב, תקנות בעניין בחירת חתני תורה הובאו בחודש תשרי, ואיסור שתיית בונה בבית המרחץ בחודש טבת החורפי, ותקנות הקשורות למשלוח מנות - הוכרזו בשבת 'זכור' שלפני פורים. הכותבים מדגישים כי אין אלו הסכמות חדשות, אלא הסכמות שתוקנן בעבר, אך הציבור אינו מקיים אותן ואינו מציית להן. מצב זה גורם לפי תפיסת עולמם לעונשים שמימיים בדמות מכות טבע, מיתות, או קשיים כלכליים ועוני. אין זה מיותר להזכיר שבסמוך לתקופה זו החלו להדפס שירי קופלאס שגם בהם יש סוג של 'חינוך הקהל' זהם מלאים באזהרות שונות; וכמובן כבר הוחל בהדפסת ה'מעם לועז' שכל כוונתו לחנך את ההמונים ולהחזירם ללמידה מסודרת ושיטתית של הדינים.

ההנהגה עושה אפוא את מה שמתחייב מן המנטליות המסורתית - בהזכירה לציבור את חובותיו ינהג הציבור כהלכה ובהתאם להסכמות, וכך תמנענה צרות שונות. הציבור היהודי בכללו לא ידע אפוא לקרוא את התקנות הללו, ונזקק לתיווך של אדם משכיל יותר, כזה שיוכל אולי גם לפרש את הכתוב, אף שנכתב בלאדינו, שפת הדיבור, ולא בעברית.

לשון הלאדינו של קונטרס התקנות הולמת פחות או יותר את שלב המעבר שבונים תאר: מעבר מן הלאדינו הבינונית המוקדמת לזו המאוחרת.¹⁸ ברור שהמעבר לא היה חד ומיידי, ולכן נמצא בדברים שלפנינו תופעות לשוניות מגוונות מאד - צורות חדשות, כמעט ארכאיות, שייתכן והועתקו ממקור קדום יותר, אך גם צורות חדשות שעתידות להשתרש בשפה הדבורה ובטקסטים כתובים. נזכיר כי מבחינת התאריך (אחרי 1736) אנו מצויים בדיוק בתקופה שבה פורסמו בדפוס יצירות רבות בלאדינו, מהן תרגומים מן העברית, מהן תרגומים חדשים ליצירות קיימות בלאדינו, ומהן שנכתבו לכתחילה בלאדינו לטובת ציבור רחב. הלשון אינה מבוררת, ונתרתו פה

¹⁸ דוד מ' בונים, 'לשון היהודים הספרדים - סקירה היסטורית', מורשת ספרד, בעריכת חיים ביינארט, ירושלים תשנ"ד, עמ' 694-713; הנ"ל ומתת אדר-בונים, 'ג'ודזמו מדוברת בג'ודזמו הכתובה: ספר מעם לועז לר' יצחק מאגריסו', פעמים 125-127 (תשע"א), עמ' 409-502, ושם מ"מ רבים.

ושם ביטויים או מונחים שמשמעותם אינה ודאית. כך למשל: 'פינוש די קאנדילאש'; 'קופיטה', '... אשטה קיקידי קרוב דיאון מאסיאו איקיננו טינגה איל פ'ורנירו פרונאל מאש די און ג'ורנאל', 'לו רינדיראן דו די כשרו (!) די איל קהל או מדרש...! ועוד.

הכותב משתמש במילים עבריות שהיו כנראה ברורות לכל ונשתקעו בלאדינו של יהודי סלוניקי: ראו 'חזנים' ו'שלוחי ציבור', 'אבל', 'מת מצוה', 'סנדק', 'חתן'/ 'חתנים', 'גבירים', 'אומות העולם', 'תפלה', 'ספר תורה', 'קהל' [=שמשמעו בית כנסת], 'מרחץ' [=ולא ח'מאם], 'מעוברת', 'השי"ת' [=השם יתברך], או ביטוי שלם "איל שי"ת מוש אישקאפארה, כל' השם יתברך יצילנו] מכל צרה וצוקה ויאמר לצרותינו די אכ"ר [=אמן כן יהי רצון]. כן מצויה הסמיכות 'גזברי הקהל', אף שבמקרים אחרים משתמשים ב'די' כדי ליצור את הסמיכות: 'קופה די יתומות', או 'דיאה די שבת'. כן נמצא שם הפועל באדקאר, שמשמעו לבדוק ... כתיבה פונטית טיפוסית - לוייה, שיסודו בשורש ב.ד.ק. העברי והטייתו על דרך הספרדית. כתיבה פונטית טיפוסית - לוייה, ליווי, נכתב: ליב'אייה.

תקנות סלוניקי

לפני שנביא את התקנות בלשון המקור ובתרגום, בטורים מקבילים, נבחן את הנושאים השונים בהם מטפלות התקנות לפי סדרן, ואת הריאליה שהן מציגות בפנינו. כמו כן אתייחס לתקנות דומות או זהות שאנו מכירים ממקורות אחרים.

ראש חודש ניסן

א. התקנה הראשונה עוסקת בבגדי מותרות - היא אוסרת גזירה של פריטי לבוש ישנים לצורך תפירתם לכדי בגדים חדשים, כדי למנוע טענות שמדובר בלבושים ישנים או התחמקויות אחרות. משתלבת במגמה לאסור עד כמה שאפשר לבישת בגדי פאר. לא תמיד צוין המניע, וגם כאשר מזכירים עילה לאיסור, אין זה אומר בהכרח שזו העילה האמיתית. במקרה זה הסיבה היא כנראה התרחבות הפערים החברתיים והמתח החברתי; ולא רק קנאת הגויים, כפי שצוין מפורשות

בהסכמת ועד פקידי קושטא משנת תק"ח.¹⁹ בדרך אגב נמצאנו למדים על הנוהג להשתמש בפרטי לבוש ישנים ולמחזר פיסות רקומות יקרות, ואף על הכנת כיסוי הראש הסלוניקאי הטיפוסי מפיסות ישנות. הגבלת הרכישה ליהודי נועדה להדק את הפיקוח ולמנוע התחמקות בטענות שונות.

ב. התקנה השניה עוסקת בקידושין. היא באה על רקע מציאות בה אנשים עוברים ממקום למקום, ואין אפשרות לדעת הרבה על ההיסטוריה שלהם, מעמדם האישי והמשפחתי. הנהגת הקהילה אוסרת לקדש אנשים שאינם בני המקום בלא אישור מפרנסי הקהילה, וזאת מחשש שאדם נשוי יינשא לאשה נוספת, או שאשה בודדה שנמלטה מקהילתה תינשא מחדש בלי שהתגרשה קודם לכן. במידת הצורך יפנו בכתב לקהילת המוצא שלו או שלה. להסכמה זו תקדימים למן המאה ה"ט" ואילך. תקנה כזו נשתמרה למשל באזמיר: "הסכמת ותקנת ומנהג עירנו אזמיר יע"א שאם בא איש וכן אם באה אשה אורחים ממקום אחר שאין מכירין אין נותנין להם רשות לעשות נישואין כי יש לחוש על האיש שמא הוא נשוי אשה במקום אחר ויעבור על חרם רגמ"ה [=רבנו גרשם מאור הגולה] ז"ל או על השבועה שלא ישא אשה אחרת עליה וגם על האשה יש לחוש שמא היא אשת איש אם לא שיבררו הרבנים והב"ד [=והבית דין] בירור גמור שהם פנויים ..."²⁰

ראש חודש אייר

אפשר רק לשער שבחודש זה עוסקים בנדוניות, הנקבעות בעת השידוכין, שאין איסור על קיומם בימי ספירת העומר, בעוד ענייני הנישואין יידונו בראש חודש סיון, עם ראשית עונת החתונות.

¹⁹ "אנחנו ב"ד [=בית דין] היושבים על המשפט פה קוסטנדינה ... ובעונותינו בזמנינו פרצו גדר ההנהגה זכרים בפני עצמם לובשים מחלצות וסובבים בחוצות להטיל קנאה, ונקבות בפני עצמן הפריזו על המדה להתקשט בתכשיטי זהב ואבן יקרה אשר לא היה לעולמים בירוש' [לם] ותלכנה נטויות גרון את תפארת התכש' [יטין ומלבושין היא שעמדה עלינו לכולותינו מהגוים מחזיקים את ישראל בחזקת עשירים, ומעלילים עליהם לאכול את בשרם, אי לזאת למגדר מלתא ולהציל את ירוש' [לם] מן ההפכה, גוזרים אנחנו בכח התורה ובכל אלות הברית בענין התכשיטין ומלבושין לזמן עשר שנים, אולי יחנן ה' וכי יתקנו הנהגתם יקל עול ההוצאה והאדמה לא תשם, אפי' [לן] בח"ל [=בחוצה לארץ] בערי המלוכה כשיראו לבני עמנו לבושי מכלול מחמת קנאה יעלילו עליהם, ק"ו [=קל וחומר] בירוש' [לם] שאילי הארץ לובשים בליים ומטולא [י]ם וכי יראו לישראל לובשים בגדי חמודות חורקים את שניהם ומעלילים, ודין גרמ"א לרבו הוצאות, ... בהגיע לידם פתקא הבית דין זו יתועדו בבה"כ [=בבית הכנסת] וברוב עם הדרת מלך מלכו של עולם, יקראו את הקריאה ויקיימוה ויאסרוה ותכף ומיד חל חובת ביעור ע"כ [=על כל] יחידי העיר לבער כל תכשיטין ומלבושין האסורין, באופן שבעוד שלשת ימים כל יראה ובל ימצא שום מלבוש ותכשיט מהנז' [כרים] מזכר עד נקבה ותמהר ותבאה לידינו מקוימת לצרף עמנו לכל רבני הדור ולהדפיסה ולפורזה בכל הגלילות ויקבעוה בבתי כנסיות אשר לבני ישראל ..." (דוד מרקוס, מכתבי-יד עתיקים, המבשר שנה ב, יח (תרע"א), עמ' 210-211. ע"פ כ"י באוסף המחבר. הסכמה נדפסת זו לא שרדה).

²⁰ משא חיים, קכה, כז ע"ב-ע"ג, ערך שידוכין.

ג. תקנה זו שניתקנה בשלהי כסליו תצ"ו (חורף 1735) עוסקת בנדוניות (על כלל רכיביהן: מזומנים, בגדים ותכשיטים), מגבילה את גובהן ומנסה למנוע עקיפת האיסור שנובע מן הרצון למנוע הוצאות מופרזות שהמשפחות אינן מסוגלות לעמוד בהן וכתוצאה - השתעבדות לחובות ופגיעה בסיכוייהן של כל בנות המשפחה להינשא לבן זוג ראוי. תקנות רבות עוסקות בנושא (לעיל הזכרתי את תקנת קושטא תפ"ה), והן מצטרפות לפתגמים שעניינם העול העצום שבהכנת נדוניה - ובלי נדוניה אין כמעט סיכוי להינשא. בתקנה יש התייחסות למתנת החתן המתייחסת לגובה הנדוניה ולכבוד המשפחה, ואף אותה מגבילים.²¹

ד. תקנה נוספת דורשת העלאת מס בסך שני אחוזים מן הנדוניה לטובת קופת יתומות, כלומר לקופה שתסייע במתן נדוניה ליתומות עניות.²² כדי להבטיח את קיום ההוראה, נדרשת רשות פרנסי קופת היתומות לקיים את הקידושין.

ראש חודש סיון

יתכן שחודש זה נבחר לציין בו הסכמות הקשורות לטקסי החתונה משום שהוא בא לאחר ימי ספירת העומר ומקדים את תקופת האבלות של 'שלושת השבועות' שבין צום י"ז בתמוז לט'^{באב}²³

ה. ההסכמה הראשונה והשניה עוסקות בטקס טבילת הכלה טרם הנישואין. הראשונה מבקשת למעט ככל האפשר בטקסיות ובפומביות של אירוע אינטימי זה ולעשותו אירוע משפחתי מצומצם וצנוע: היא אוסרת ליווי של תזמורת, היא אוסרת לקיים את הטקס בשעות היום, ואף דורשת

---

²¹ על מנהגי החתונה ראו בהרחבה אצל יוהס בספר יהודי ספרד באימפריה העות'מאנית, ירון בן-נאה, מעגל החיים והיי המשפחה, ספר יוון, בעריכת אייל ג'ניאו, מכון בן צבי, ירושלים תשע"ד, עמ' 277-290 ושם מ"מ; וכמובן באוסף החשוב של מנהגי סלוניקי שפרסם מולכו:

Michael Molho, *Usos y costumbres de los sefardíes de Salónica*, Madrid - Barcelona 1950

²² ראו הסכמת סלוניקי בעניין קופת היתומות, שתוקנה בשנת תקט"ז, זמן מה לאחר מכן: י"ש אמארייליו, חברות צדקה וחסד בשאלוניקי, ספונות טו (תשל"א-תשל"ח), עמ' קט-קיב. ראו גם הסכמת אומיר לפיה יש לגבות מן החתן 5% מהנדוניה שקיבל: "אנחנו ממוני העירה הח"מ [=החתומי מטה] הסכמנו הסכמה גמורה בכל חו"ת [=חזוק ותוקף] בעצת מע'לת] רבני העירה הרבנים המובהקים קי טודו חתן שלקה מדודים מארוסתו יתן חמשה למאה לכו'ללות] עירנו. גם מי שלוקח מחצית ה(ח)[ה] שבון שחוזר ליורשי אשתו וגם ירושה הבאה לו שאינה מאב ואם יקחו ג"כ [=גם כן] מידם חמשה למאה בכל יעבור וימשך זמנה ע"ס [=עד סוף] עשרים שנים ..." (עבודת משא, כה ס"א), לב ע"ב).

²³ לתיאור המנהגים במאה הי"ט וראשית הכ' ראו משה אטיאש, מנהגים ומסורות-עם, שאלוניקי עיר ואם בישראל, עמ' 185-187. כמה מן המנהגים הראוותניים הללו נאסרו כבר בתקנות סלוניקי במאה הט"ז, והשוו " ... כמשפט הבנות הצנועות יעשה לה שיוליכו אותה הנשים לבדנה לאור יומם בלתי נרות דולקות": דאנון, קהילת שאלוניקי, עמ' 253, מס' 13, וראו גם " ... נו פואידאן אינטראר טאנידוריש אה טאנייר אין נינגונה בודה דישדי איל דיאה די שבת די טאלאמו עד תשלום טודוש לוש אוגו'ש] דיאש די לה חופה...." שם, עמ' 255, מס' 14. לגבי הגבלת המשתתפות בטקס הטבילה והכיבוד המותר שם ראו גם להלן בהערה 25.

לנהל את משלוח המתנה המיוחדת שנותן החתן לכלה לרגל הטבילה, צרור בו מגבות רקומות, קבקים, סבון, נרות ומטבעות, באופן שקט ומוצנע ככל האפשר. בעקיפין אולי ביקשו גם לגרום למעט בפזרנות הכרוכה בטקס הפומבי המקובל.

ו. ההסכמה השניה מבקשת לשלוט במה שמתרחש במרחב הנשי הסגור במהלך הרחצה והטבילה, ואוכפת גם שם את ההוראות להגבלת הראוונות, במקרה זה במיעוט תכשיטים (שרשרת זהב), ובהימנעות משתיית יין ובזוזה, שהוא משקה אלוהי מופק מדוחן מותסס, מעין בירה.

ז. ההסכמה השלישית מנסה למנוע תקלות מוסריות באמצעות דרישה לכיסוי הנשים בגלימה עליונה שחורה המטשטשת את תווי גופן ומסתירה את בגדיהן הטובים ואת תכשיטיהן; כמו גם באמצעות האיסור לשיר שירים אישיים, מאולתרים, המכוונים לתכונותיה של נערה או אשה כלשהי, משום החשש שהמעשה עלול לגרום להתרקמות קשר רומנטי או מיני. מן התקנה אנו למדים על מציאות של ריבוי האורחים, התערבות נשים וגברים, ולעיתים נמצאו ביניהם גם כאלו שאינם יהודים, בלבוש צבעוני וחגיגי, מעשי שעשועים וקלות ראש בעיתות שמחה. כל אלו היו רחוקים מרחק רב מן ההפרדה המגדרית הנוקשה שאפיינה את היומיום בקרב יהודים ומוסלמים.²⁴

ח. גם הסכמה זו, שכבר אינה מתייחסת רק לשמחת חתונה, אלא לטקסים הקשורים במעגל החיים, עיקר עניינה הוא במניעת ראוונות. קשה לבטל את הנוהג לכבד אנשים באוכל בהזדמנויות שונות (שמחות או אבלות), אך ניתן להגביל מאד את תכולת המשלוחים הללו באופן שהכל יוכלו לעמוד בהם ללא הוצאה מיוחדת, או כזו שתעבד אותם בחובות.²⁵

²⁴ בשאלה מבלגרד בראשית המאה ה"ח באים כמה וכמה עניינים שיש להם זיקה להסכמות שונות כאן, ולתופעה הרווחת בה אנשים עוברים גם על הסכמות שניתנו בהרם. בין הנושאים: נוכחות נגנים גויים בשמחות של יהודים, הגבלת הנשים בענידת תכשיטים, בגדי פאר וצריכת מיני מזון ויין, ואיסור טיול בלאו ליווי: "... ומטעם זה אנו רואים מעשים בכל יום פה העירה כמה וכמה הסכמות שנעשות אפילו בהרם ולפעמים למגדר מלתא ואפי' [לן] הכי עוברים עליהם ואין פוצה פה ונווד כנף כמה פעמים הסכימו בהרם פה העירה שלא להביא מנגנים גויים וכל מיני זמרא שלהם במצהלות חופות חתנים ובשמחת מילה וגם כמה פעמים הסכימו שלא תלכנה הנשים לבית המרחץ או לבתי גוים לטייל בחפצי זהב וכסף ובלבושים הנארגים בחוטי כסף הנקרא דיבא"ש ובמאכל ומשתה במיני תבשילין של בשר ויין והכל למגדר מלתא שלא להתנאות בפני העמי' [ם] שהם עשירי' [ם] עם כי מחמת זה יתרבו מסים והוצאות ופיזורים ויאכלו את ישראל בכל פה וכיוצא בזה כמו רבו ועם כ"ז [=כל זה] המסכימים עצמם מבטלים אותם בלי שום שאל' [ת] חכם וכלי שום התרה וכיוצא באלו הסכימו בהסכמה קדומה שלא תלכנה הנשים חוץ לעיר לטייל או בתוכה לגנות ופרדסים של גוים לבתי חברת אנשים עמהם..." (עדות ביהוסף, א, ד, לב ע"א)

²⁵ ראו תקנות ירושלים משנת תקס"ו ומשנת תר"ב (ירון בן-נאה, 'הסכמות בענייני מותרות ופנאי ופרק בהיסטוריה תרבותית וחברתית של יהודי ירושלים במאה התשע-עשרה', שלם ח (תשס"ט), עמ' 386-427, ובפרט 412-427). על טקסי מעגל החיים בקהילות היהודיות בארצות האסלאם ראו בהרחבה שלום צבר (עורך) מעגל החיים, מכון בן-צבי, ירושלים תשס"ו.

ט. כאן שוב ענייני מוסר וצניעות - דרישה להרחקת האשה - במקרה זה זו המביאה את התינוק אל הסנדק - מציבור הגברים, ובעיקר מעיניהם הבוחנות. אף ברית המילה היא טקס המתקיים, או למצער ראוי שיתקיים בנוכחות גברית.²⁶

י. בימי הקיץ ניצלו את המנוחה בשבתות ובחגים כדי לצאת מחוץ לשכונות המגורים הצפופות והמצחינות ולטייל בחיק טבע. התקנה דורשת הרחקת הנשים מן הפרהסיא, ובכלל זה מאירועים המתקיימים בציבור הלא-יהודי בעיר (משמע שיהודים ויהודיות הלכו והשתתפו בחגיגות עירוניות), אם כדי למנוע מצבים של התייחדות וקלקלות מוסריות, בהתאם לתפיסתם שמפגשים בין המינים מועדים להגיע למעשים מיניים ולמחוזות החטא; ואולי גם כדי למנוע לזות שפתים מצד הציבור המוסלמי המביט בעין רעה על תנועת נשים ברשות הרבים. השוו למשל להסכמת אזמיר משנת תרכ"ה הדורשת בילוש, פיקוח ואכיפה של איסור זה על ידי גוף מיוחד הקרוי 'ברורי עבירות': "בין המצרים. הסכמ' [ה] ותקנה בכח תורתינו הקדוש' [ה] כי מהיום הזה והלאה כשיגיע זמן יום י"ז בתמוז עד אחר ט"ב [=ט' באב] שלא יוכל שום בר ישראל לא איש ולא אשה לטייל בגנות ופרדסים ועל שפת ימים ונהרות..."²⁷.

ראש חודש תמוז

נראה כי משום שהחודש, שבאמצעו צום י"ז בתמוז, עומד בסימן אבלות, הצמידו לו הכרזות על הסכמות הקשורות במוות.

יא. הראשונה אוסרת עריכת סעודת הבראה ראשונה עם ביצים אלא לבני המשפחה האבלים, ומונעת הכנת אוכל לנשות המשפחה בימי 'השבעה', ביום השלושים לפטירה ובתום שנת האבל. נראה שהטעם העיקרי הוא מניעת בזבז על סעודות ראוותניות מרובות משתתפים.

יב. האיסור המאד פרטני מספק הצצה למנהגי הקבורה של היהודים הספרדים בסלוניקי, ואולי גם בערים אחרות: נאסר לטמון עם הנפטר ולהניח בתכריכו הנפטר חפצי זהב או כסף, או פריטי לבוש רקומים כסף וזהב. הטעם ודאי כפול - מניעת בזבז ראוותני, ומניעת עילה לחיטוט בקברים על ידי שודדים שיבואו לחפש את חפצי הערך הללו.

יג. התקנה האחרונה מחייבת את האלמנה לקיים את צוואת בעלה בקפידה. במידה ותחלק רכוש שלא לפי הוראותיו, ייגרע ערך המתנה מכתובתה, הסכום לו היא זכאית במקרה של גירושין או מוות, כפי שנרשם בכתובה בעת הנישואין.

²⁶ על תפקיד הסנדקית ראו מיכאל מולכו, לידה וילדות, עמ' 190. המחבר מזכיר תקנה מתחילת המאה הי"ח האוסרת על הסנדקית לעבור על פני הגברים בהביאה את התינוק, אך אינו מצייני מקור.

²⁷ משא חיים, ג, ב ע"א. נראה שחשבו שראוי להקפיד יותר בימים אלו דווקא. על גוף זה של ברורי העבירות ראו למשל בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, עמ' 237-238.

ראש חודש אב

יד. נזכר איסור כפול, שעניינו אחד - צורת הבילוי ביום צום ט' באב - מאחר והיה זה יום שבתון, אפשר היה לנצלו לצורך טקס הצגת הנדוניא - פרישת חפצי הנדוניא בבית הורי הכלה על מנת שהשמאים המומחים יעריכו את ערכה הכולל לצורך הסכם השידוכין והכתובה. סביר להניח שמעמד משמח זה לווה בהומור רב, ולכן נאסר לעשות זאת. כן נאסר מנהג עממי של עלייה לקברי בני משפחה ביום ט' באב, והוחרגו ממנו רק אלו שט' באב היה היום בו קמו מן האבל, ויום השלושים לפטירה. אפשר שהסיבה לכך היתה הרצון למנוע את העליצות הנוצרת כמעט מעצמה בהליכה בחבורה לבית הקברות שנים לאחר הפטירה. במקורות אחרים נזכרים עוד מנהגים עממיים שלא היו לרוחם של חכמים, כגון רחצה בים.

ראש חודש אלול

טו. ההסכמות מתייחסות לאחת הקבוצות החזקות בחברה היהודית - גילדת מוכרי הבשר.²⁸ ההנהגה מבקשת למנוע מכירת בשר טרף, מנסה לקבע את הקצבים לחנויותיהם ולמנוע מאנשי הגילדה לחרוג להשתלט על שטחי מסחר חדשים. כן נאסר על הקצבים להתאגד או לפעול יחד שלא במסגרת הפעילות השגרתית של הגילדה.²⁹ האיסור האחרון נובע מכוחם הרב של הקצבים כספקי הבשר הכשר של הקהילה, ובהיותם טיפוסים הנוטים לאלימות ולעבירות אחרות.

חודש תשרי

טז. הסכמה אחת עוסקת בנושא היין. כידוע צרכו יהודים על פי רוב יין שהוכן בידי יהודים, אם בייצור עצמי, ואם יין שנרכש ממי שעסק בכך לפרנסתו.³⁰ על היין הכשר הוטל מס הגאבילה (בדומה לבשר ומוצרי חלב), ולקהילה היה עניין לפקח הן על ייצורו, הן על מכירתו באופן שהמס עליו ישולם. בהסכמה שלפנינו נאסר להביא יין וערק מחוץ לעיר, כל עוד לא היה מחסור

---

²⁸ על גילדה זו, על כוחה ועל עסקי הבשר בכלל ראו בהרחבה במאמרה של מינה רוזן, 'ליטרת הבשר - סחר הבשר והמאבקים החברתיים באסתנבול היהודית, 1700-1918', פעמים 105-106 (תשס"ו), עמ' 86-123.

²⁹ תקנה זו נרמזת כנראה בדברים הבאים: "וזה בא להם על ידי שעוברים על הסכמה שהסכימו הרבנים בחרמות שלא יוכלו הקצבים לעשות שום קשר ולי'גה בלי רשות הרבנים ומעמד שבעה טובי העיר ...". (אורחות יושר, פ"י, קנג ע"א-ע"ב)

³⁰ בידי חומר רב על מקומם של יהודים בייצור, בייבוא ובמכירת משקאות אלכוהוליים ואכמ"ל. על מכירת יקב בסלוניקי ראו ירון בן-נאה, שטר מכר של יקב, שאלוניקי תקל"ו (1776), פעמים 92 (תשס"ב), עמ' 175-179.

בהם בעיר, וזאת כדי למנוע פגיעה ברווחיהם של המוכרים המקומיים. זאת ועוד, ההסכמה מבקשת לקבוע את איכות היין ולמנוע הונאות בתחום זה.

יז. בסעיף זה מצויים למעשה שני עניינים שונים הקשורים ללילות שמחה - האחד אוסר בזבז ראוותני, במקרה זה חלוקת נוגט על ידי חתני התורה לאנשי הקהל כולו. די במיני מתיקה רגילים. ההגבלה האחרת נוגעת לתנועת בחורים צעירים בלילות - רווקים ובחורים שטרם עברה שנה מיום נישואיהם אינם רשאים לנוע בלילה, ולו גם לצורך מצווה - השתתפות בלימוד תורה בלילות המיוחדים לכך, השתתפות בשמחת חתנים או אבי הבן או ערב הברית וכיוצא בזה. הרצינוול ברור - כפי שיש למנוע תנועת נשים מחשש להתייחדות לשם עבירה, כך יש למנוע תנועת נערים, שעשויים להתפתות בנקל למעשים אסורים, במקרה זה - משכב זכר. כך למשל בהסכמת ירושלים משנת תק"ט, ממש באותו עשור שנים - "... עוד מהודיעין אנחנו כי יש הסכמ' [ה] קדומה בכל תקף שלא יורשה שום בר ישראל ללכת לבית אבי הבן בשום לילה משמונת ימי המילה כלל ועיקר ולא בבית אבי הבת כי אם דוקא הקרואים בליל הריח"אן שהוא ליל שמיני הת"ח הקרואים כמנהג לא זולת כלל כי אם דוקא קרובי אבי הבן ואבי הבת והשכנים הדרים באותו חצר. ובכלל ההסכמ' [ה] דמכ"ש וק"ו לעשות ליליא"ס הרשו' [ת] בשום ליל' [ה] מלילי השבוע. גם אנחנו [ו] מחדשי' [ם] ההסכמ' [ה] הקדומ' [ה] בכל תקף ששום בחור שלא נשא אש' [ה] לא יורש' [ה] ללכת לשום וילד"ה (ר"ל ליל לימוד) בעולם ואפי' [ו] ליל חג השבועות וליל הו"ר [=הושענא רבה]. ... ר"ל [=רוצה לומר] שהבחורי' [ם] יכולין לצא' [ת] לוילאד"ה [=ליל שימורים המוקדש ללימוד] עם אביו שלא תזוז ידו מתוך יד בנו ומי שאין לו אב ויש לו אח גדול במקום אב קאי יוכל ללכת עם אחיו הגדול דוקא ולא תזוז ידו מתוך יד אחיו כלל והיה זה שלום.³¹

³¹ ר' חיים אברהם גאגין, ספר תקנות והסכמות ומנהגי ירושלים, ירושלים תר"ג, נב, מ ע"ב-מא ע"א. ראו גם הסכמת אזמיר בנושא זה הנזכרת במאה הי"ט: "... ועינינו ראו להרבנים אשר לפנינו היו מכריזים בקהל' [ת] קדשו' [ת] דבחור שלא נשא אשה עדיין לא ילך למדרש בלילות ולסליחות באשמורת אם לא ילך אביו או אחיו הגדול עמו ... " (ר' חיים פאלאג', תוכחת חיים, ח"ב, שאלוניקי תרי"ג, סז ע"ב). על מגבלות התנועה ראו בהרחבה: ירון בן-נאה, מיגדר נשי והגבלתו בתקנות בענייני מוסר של יהודי האימפריה העות'מאנית, פעמים 106-105 (תשס"ו), עמ' 127-149, ובמאמרי על משכב זכר: ירון בן-נאה, משכב זכר בחברה היהודית העות'מאנית, ציון סו (תשס"א), עמ' 171-200.

חשון

יח. ההסכמה אוסרת על אשה ללכת אל הטוחן כדי לקנות קמח, ונועדה למנוע אפשרות של מפגש מיני. אם אין אדם שיוכל להתלוות אל האשה והיא צריכה לרכוש קמח, תלך ותבקש את הקמח מן הפתח, ולא תיכנס לתוך הטחנה.³² ההמשך קשור גם הוא בהגבלת תנועת נשים מחשש לפרצות מוסריות: אשה אינה יכולה לשבת בחנות כמוכרת, ואינה רשאית לצאת בלילה למלאת מים מן הרהט ('סביל').

כסליו

יט. ההסכמה כוללת שני רכיבים: האחד נובע מהקפדה על כשרות - יש לבדוק את כל הירקות, הפירות והעלים, לא משנה באיזה אופן יוכנו ויאיכלו, מחשש לתולעים וחרקים. הרכיב השני הוא קשור לחילול שבת - אין לשתות בווה בבזאח'אנה בשבת כלל, משום שהגוי מכין את הבוזה עבור יהודי וזה אסור.³³

טבת

כ. ממקורות שונים עולה כי שתיינות היתה תופעה נפוצה, ושתייה בנסיבות חברתיות היתה שכיחה הן בשבתות והגים, הן בהתכנסויות אחרות.³⁴ בספר חמדת ימים שנתחבר ככל הנראה באזמיר בשנות העשרים של המאה הי"ח נכתב כך: "והן רבים עתה עם הארץ ... ישישו כי

³² השוו עם מגבלות על יציאת נשים לרשות הרבים, ובכלל זה לתנור השכונתי או לטוחן הקמח: בן-נאה, מגדר נשי.

³³ על בדיקת ירק ראו אורחות יושר, רד ע"ב. בוזה הוא משקה מותסס, שהיה מצוי יותר בחורף, אך לאו דוקא. הבוזה'אנה הוא מעין בית מרזח, מקום בו שותים בוזה. יתכן שהסכמה זו היא היא "ובהסכמות ישנים כתוב שגזרו ששום בר ישראל אינו יכול לשתות בו'זה אין לה בוזאנה בשבת כלל". (אורחות יושר, קנו ע"ב). אנו מכירים איסורים דומים על ישיבה בבתי קפה ביום השבת, גם כן מן הטעם שהגוי מכין אותו בשבת עבור הלקוחות היהודים. ראו למשל תקנות ר"ח אבולעפיא, בתוך ברנא, המראה של אירופה, עמ' 346 (סעיף ל), ועוד.

³⁴ בספרות השו"ת מצויות עדויות לא מעטות על אנשים שנעשו אלימים, ואף פצעו ורצחו שעה שהיו שיכורים, או עברו עבירות בתחום המיני. ספרות המוסר מתייחסת גם היא לשתייה לשכרה וראו למשל " ... וכן במנחת שבת שהשכרות והשינה מצוי בהם ... " (ר' יצחק מלכו, אורחות יושר, שאלוניקי תקכ"ט, קמג ע"ב); תוכחה כנגד שכרות ראו גם ר' אליהו הכהן, שבט מוסר, קושטא תע"ב, קלז ע"ד - קלח ע"א; ובספר תוכחות מוסר שנדפס בקושטא תצ"ה: לב חקק (מהדיר ומחבר מבוא), חסיד מול חוטאים - ספר 'תוכחות מוסר' לעזרא הבבלי, ספריית 'הילל בן חיים', הקבוץ המאוחד, תל-אביב תשס"ח, עמ' נח-סא (שיר ארוך בגנות השיכור). מעניינת גם הביקורת על נוהגם של האומנים המנצלים את ההתכנסות לניחום האבל לשם אכילה מופרזת ושתייה לשכרה: "לפנות בקר מאכלי גבינה ושכר ירדופו ובלילות מרבה בשר ויין הרבה ומשתכרין כאילו הוא פורים." (ר' חיים פאלאג'י, חיים ביד, אזמיר תרל"ג, יו"ד, קכה, קכה ע"ג). על שתייה בעת התכנסויות של חברות צדקה וחסד, בעת שמירה על החולים או טהרת הנפטר, ראו ירון בן-נאה, בין גילדה לקהל: החברות היהודיות באמפריה העות'מאנית במאות הי"ז-י"ח, צינן סג (תשנ"ח), עמ' 277-318; וראו גם ירון בן-נאה, 'הסכמת חברת גמילות חסדים של ק"ק יחיא בשאלוניקי', ספר הצינונות הדתית מוקדש לכבודו של ד"ר זרח ורהפטיג, בעריכת שמחה רוז, ירושלים תשס"ב, עמ' 149-156, ושם על הטאנדה.

ימצאו יין להתהולל בו הלא יאמרו קדו' [ש] היום לאלהינו נקחה יין ונסבאה שכר ... בשירי עגבים כתות כתות וחבורות חבורות כת לצים כת דוברי נבלה ואזני כולם אל דברי עונות אשר ידברו על כוס וכוס ועל כל קוץ וקוץ דברי רעת' [ם] ונבלותם ימלא שחוק פיהם קול גדול ... וזאת המנוחה וזאת המרגעה ...³⁵ ההסכמה שבכאן מנסה לצמצם את התופעה - הן במניעת מכירת ערק בערב שבת ממש, הן באיסור התכנסות חברתית שבודאי תהיה כרוכה בשתיה לשכרה, ובאיסור הנוסף - לשותות ערק לפני שאדם סיים את התפילה בציבור, או למצער סיים את קריאת פרשת השבוע בבית הכנסת.

שבת

כא. ההסכמה עוסקת בפנים שונות של נושא קבורה, בעיקר מצווה - אנשים שאין להם קרובים בעיר, והיו בדרכם, או שהו בה לרגל עסקיהם. אין לקבור אדם לפני שיורשיו יפרעו את חובותיו.³⁶ ניכרת הדאגה לגיוס משאבים כספיים לצורך הקבורה מנכסיו של הנפטר, ובלית ברירה ייקבר על חשבון הקהל לאחר אישור פרנסי הקהל. אזכורם של זרים מעורר מגבלה נוספת - אין להעניק כיבודים לזרים, ואין לקוברם בלא היתר מפרנסי הקהל ומנהיגיו.

³⁵ חמדת ימים, שבת, קכח ע"ב, ועוד בענין זה שם, קלא ע"א. יש השותים ומשתכרים בביתם במהלך השבת: "... שוכבים אוהבי לנום במשכב הצהרים מאז קומם מסעודתן ותעבור המנחה ... ויש אשר יאריכו יין משתיהם עד הערב עד הגיעם לשכרותו של לוט ...", ויש היושבים בבתי מרזח. השתייה בצוותא היתה מלווה בשירה, ולא מן הסוג המועדף על חכמי הדור: "ומשם תתבונן עונש אנשי לצון ביין משתיהם בלילי שבתות וי"ט [=ימים טובים] לשורר בשירי עגבים ודברי חשק ונבלות הפה לשבח היפה ביופיו וכיוצא (חמדת ימים, שבת, פו ע"ב). ובהמשך: "וכמה פעמים הוכחתי לכמה בני אד' [ם] האוכלים למעדנים וישתו וישכרו על שלחנם כשאר הימים בשחוק וקלות ראש כברחובות קריה ... (חמדת ימים, שבת, עח ע"ב).

³⁶ סנקציה זו מופיעה כבר במאה הט"ז אצל מהרשד"ם: "קהל שהסכימו ביניהם בהסכמה אחת שאם ח"ו ימ' [ת] איזה יחיד מן הקהל ובמותו יהיה חייב לצדק' [ה] איזה סך שיהיה שלא יניחוהו ליקבר עד שיפרעו הירשים אותו הסך שהיה חייב לצדקה..." (ר' שמואל די מדינה, ח"א, שאלוניקי שנ"ב, יו"ד, קכח, פב ע"ג).

אדר

כב. הסכמה אחת שהיא שתיים - איסור להקים גוף שיוכל להיות אפוזיציוני, אלא אם רבני העיר העניקו לו אישור; ואיסור לגלות למוסלמים ולנצרים דבר ממה שמתרחש ובעיקר תוקן ונעשה בקהילה.³⁷

לשבת זכור

מטבע הדברים מתייחסות הסכמות אלו לפורים ולהכנות לקראת הפסח.

³⁷ הסכמה זו מהדהדת את הסכמת סלוניקי משנת שע"ז: "נו איס ליסינסיאדה נינגונה די לאס קהילות ני נינגונה כיתה, ני חברה, ני אפילו נינגון יחיד פור אזיר נינגון אטאדירו ... (מלכו ואמאיריליו, ילקוט הסכמות, הסכמה טו, עמ' נ-נא).

לגבי החלק השני ראו למשל הסכמת אזמיר בספר משא חיים: חרם. הסכמות בחרם שיש בעירנו אזמיר יע"א אע"ג [=אף על גב] דבעירנו אזמיר יע"א עמדו והתירו כל חרמות שבהסכמות ושיהיו ההסכמות בלי חרם כמש"ל [=כמו שכתבתי לעיל] נראה דאין זה אלא בהסכמות שתיקנו הם אבל בהסכמות החזקות שתיקנו גדולי הראשונים והאחרונים החזיקו אותם בכל תוקף רבני שאלוניקי ורבני קושטא בחרם גמור מי יתיר אותם ... דהה"נ [=דהוא הדין נמי] בהסכמה בחרם ונידוי ושמתא שיש מהרבנים הגדולים בזמן מוה"ר הגדול כמוה"ר הלוי ז"ל ומוה"ר הגדול כמוה"ר ישראל בנבנשתי ז"ל שהסכימו בחרמות ונידויים שלא יוכל שום אדם לסרב שלא לפרוע מס ושלא לציית דינא לסייע את עצמו מצד שרי אוה"ע [=אומות העולם] שר העיר או קונסוליס יע"ש בפנקס ההסכמות שהסכימו כן בשנת התנ"ב ושוב חידושה בשנת תצ"ד ... וכן עשו הסכמה זאת מחדש בשנת התקצ"ג ... וכן חתמו בה רוב מפורעי המס ורוב הלועזים לא נשארו מלחתום כ"א [=כי אם] מתי מספר ... [טז ע"ג] ... וכ"ש וק"ו בהסכמת הרבנים הגדולים ה"ה הרב ישראל בנבנשתי ז"ל ו' פורת למרן החב"ב ז"ל ומורינו הרב חיים אלגאזי ז"ל בעל בני חיי והרב מורינו יעקב ו' נעים בעל משכנות יעקב ומרנא הרב אליהו הכהן בעל שבט מוסר ז"ל וזיע"א והרבנים הללו הלא המה ארבע מלאכים האדירים האלה אשר הסכימו בחרם ונידוי ושמתא למי שהולך בערש"ג [=ערכאות של גוים] ומי שמגלה להם דבר מאיזה סוד ואיגרות שבין יהודי לחבירו או שהוא מעמיד עצמו לעשות הפך תורתנו הקדושה מכה ערש"ג שהוא בנידוי וחרם ושמתא לא על ידו ולא על יד אחר בין גוי בין ישראל ... (משא חיים, נג, טז ע"ב). ועוד:

"מסירות. הסכמת עירנו מזמן הרבנים הקדמונים ה"ה כמוה"ר שלמה הלוי וה"ה מה"ר ישראל בנבנשתי והרב המו"ל [בהק] כמוה"ר אלגזי ז"ל והרב המו"ל [בהק] כמוה"ר יעקב ו' נעים ומוה"ר החסיד כמוה"ר אליהו הכהן ז"ל ושוב נתחדשה בשנת התקע"ג והוכרזה בביהכ"נ [=בבית הכנסת] בזמן מורינו ורבינו ה"ה מ"ז אור היר"ה ז"ל והרבנים המובהקים הרב כמוה"ר אלגאזי ז"ל וכמוה"ר רפאל אשכנזי ז"ל ושוב חזרו וחידושה והוכרזה בביהכ"נ בשנת התקפ"ט בזמן מוה"ר המובהק כמוה"ר אמאדו ז"ל ומורינו הרב כמוה"ר ש"ח חכים נר"ו ומוה"ר כמוה"ר בכור יצחק נאב"ארו ז"ל בחרם ונידוי ושמתא שלא יעשה שום בר ישראל לא מסירות ולא מלשינות ושלא לגלות סודן של ישראל לשום משרי אוה"ע בין מן התוגארמים בין משאר לשונות הגוים ואפי"לן] לדבר ולגלות סודן של ישראל בין הלועזים הוא בחרם ונידוי ושמתא ושלא לבקש שום עזר וסיוע נגד תורתנו הקדושה ונגד הדין שדנו הרבנים והב"ד [=הבית דין] וכמו כן גזרו בחרם ונידוי ושמתא גם להמסייעו והעוזרו להיות כמוהו וחייבים הצבור לגרשו מן העיר ושלא ישוב עד ה' שנים ואפי"לן] אם יצטרך להוציא סך רב ועצום זת"ד [=זה תורף דבר] ההסכמה הלא היא כתובה בפנקס הסכמות עירנו אזמיר יע"א ומשם באר"ה והיא הסכמה קדומה מרביתנו הקדושים בשנת התס"ד בחרמות ונידויים ובכל אלות הברית ובכל הקללות שבתורה ... דיש הסכמה בחרם ע"ז כאמור בודאי ההאיש אשר יעשה בזדון להעתיק הסכמה שהסכימו בני העיר ולהוליקה להקונסול ודאי דבר נידוי הוא. ומכאן תראה כמה יגדל עונשם של האנשים אשר הרימו יד בתורת מש"ר ע"ה בהסכמה שהסכימו העיר הזאת אזמיר יע"א בשנת שער"א אהב"ה ותוכן ההסכמה היא שלא [כב ע"ג] ילכו לאוה"ע ויוציאו ממון וגם שישמעו לקול מורים הכל עפ"י התורה ושלא יוכלו שום א' מהם לפרוק עול התור[ה] והמצות ועול המס מה שחייב לפי הדין ע"י שרים מאוה"ע יהיו מי שיהיו ושלא לסתור דין שדנו הרבנים והב"ד שבעיר לעשות הפך תורתנו הקדושה וחתמו בה כל חכמי העיר קטון כגדול ... (משא חיים, עט, כב ע"ב)

כג. הראשונה מביאה לנו מעט מהווי הפורים:³⁸ מכירת או הענקת ביצים מבושלות (לצורך הפ'ולאר האופייני), משלוחי מנות ראוותניים - שהסכמה מבקשת לצמצם למינימום הנדרש מבחינה הלכתית - מוזן בשרי מבושל, יין ופרי. כן נהג הציבור לשחק משחקי קלפים וקוביא שעל פי רוב נאסרו, והסכמה זו שבה ואוסרת אותם מכל וכל. איסורים על משחקי קלפים ועל משחקי מזל קיימים בספרות התורנית מאז המאה ה"ז ועד למאה ה"ט. לעיתים הגבילו את ההיתר לזמנים מסוימים - פורים או ימי חול המועד, או שבעת ימי החופה; או שהתירו את המשחק לחתן והכלה בלבד.³⁹ ההסכמה אוסרת לאסוף או להעניק (משלוחי מנות? מתנות כסף?) אלא עבור החזון והמזמר (המסייע לחזון) והגזבר והשמש ו'חבר אחד'.
 כד. ההסכמה השניה מתייחסת לאפיית המצות לחג הפסח: סדרי האפייה (כנראה משום הדאגה לעניים), מניעת עבודת נשים וגברים בצוותא (חשש מוסרי), והכמויות של העיסה שניתן להכין בכל פעם (מחמת חשש הלכתי להחמצת ותפיחת התערובת), והקפדה על היין שמערבבים במצות (גם כן מחשש להחמצת התערובת). בדרך אגב נזכר 'חרם קדמונים' שלא לערבב מים ביין (אך לא ברור אם האיסור שורר לפסח, או בכל השנה).

חלק זה של הקונטרס מסתיים במילים "אלה הן ארבעים וארבע הסכמות כנגד עשרים וארבעה ספרים כדי שייזהרו שלא לעבור ח"ו [=חס וחלילה] עבירה ושלא תפגע בהם שום קללה מעשרים וארבעה ספרי התורה, ורק אם מישהו עובר עבירה, הוא ייענש, וכל מי שיקיים אותן יחולו על ראשו כל הברכות...".

לאחר פרק ההסכמות באה קבוצת הנחיות שאינן למעשה הסכמות קהל במובן הרגיל, והן קרובות יותר להנחיות התורניות או המוסריות של ר' חיים אבולעפיא. את החלק הזה מקדימה כותרת "ועוד צוו חכמים בהזהרה [!] גדולה וכל דבריהם כגחלי אש". הכותבים מתייחסים אפוא

³⁸ על מנהגי הפורים בסלוניקי, ובכלל זה מאפה הפ'ולאר' הקישוטי שבו משובצת ביצה אפויה, ראו: משה אטיאש, חג פורים, בתוך שאלוניקי עיר ואם בישראל, עמ' 157-162. אולי ביצים אלו הדהדו באופן כלשהו את ביצי הפסחא הצבועות.

³⁹ ראו למשל הסכמת ירושלים מאמצע המאה ה"ח: "לשמע און דאבה נפשינו כי רבים מעמי הארץ אנשי[ם] ונשי[ם] פרצו גדר לשחוק הקארטיין ושחי"ק עצמו"ת הנק[רא] דאדו"ס ומלבד שיש הסכמות מרבני וגאוני עולם בחרמות ונידוים על שחור[ק] הקארטיין ושחי"ק עצמו"ת שאינם יכולים לצחוק. כי כן מהיום והלאה הירא את דבר ה' בין איש בין אשה לא יוכל לצחוק לא גיעולי קארטיין ולא צחור"ק עצמו"ת בשום זמן כלל ועיקר. וגם בתוך ז' ימי חופה אין להם רשות לא איש ולא אשה לילך ולצחוק כלל ועיקר. ודוקא חתן והכלה ותו לא מידי ואפי[לו] קרוב לא יוכל לצחוק... (ספר תקנות והסכמות ומנהגי, נב, מא ע"א). ראו גם תקנות ר"ח אבולעפיא, בתוך ברנאי, המראה של אירופה, עמ' 344-345 (סעיף כד). משחקי קלפים כהתמכרות וכבעיה מוסרית הם למשל נושאה של הגדה היתולית: ראו אליעזר פאפו, והיתלת לבנך ביום ההוא: פרודיות ספרדיות-יהודיות על ההגדה של פסח, ב, מכון בן צבי, ירושלים תשע"ב, עמ' 201-224.

למעמד השונה של הדברים שאינם בגדר הסכמות ותקנות. ברובם אין חידוש, אלא תזכורת להלכה, ובמיעוטן הוראות הקשורות להתנהלות קהלים. כך או כך יש בכל אלו כדי ללמד על היומיום של יהודי סלונקי במאה הי"ח:

אחד

קבורת מתי מצווה מוטלת על הכלל. אדם שנפטר במקום שאין לו קרובי שפחה נחשב בהלכה 'מת מצווה' והציבור מצווה לטפל בקבורתו בהתאם להלכה. מאחר והנפטר אינו יכול לשלם ואין מי שיתן במקומו, נדרש הקהל לממן את התכריכים ואת הארון מקופת הצדקה, והקבורה עצמה תעשה ללא תמורה למשתתפים ובעלי התפקידים. מודגש כי איש לא יוכל לבקש שכר - לא החזנים, לא הקברנים או האחרים. הנה אפוא למדנו על הנוהג לתת מתנות לחזנים ועוזריהם עבור 'שירותם' גם בזיקה לטקס הקבורה.⁴⁰

שנים

ההוראה מצווה שלא יתפללו תפילות הנחשבות פחות ממוסדות והמתארגנות תכופות באופן ספונטני (מנחה, ערבית, וסליחות הנאמרות בחודש אלול ובעשרת ימי תשובה), במקומות שאינם ראויים - חצרות, רחובות, בתים מטונפים. מעניין שתקנה זו תחזור בהמשך וראו להלן בווריאציה אחרת בסעיף שבע-עשרה. מעניין שהחכמים מוטרדים בעיקר בתפילה במקום מזוהם שאינו ראוי לתפילה, וכלל לא עולה עניין הנראות, או ההפרעה לציבור המוסלמי. עצם העובדה שכך נהגו,⁴¹ מורה על מידה רבה של בטחון שחשו יהודים להתפלל בפומבי, ואף על מידה של סובלנות מצד חברת הרוב המוסלמית.

שלושה

ההוראה מתייחסת לפועלים העובדים בבית המעסיק - אם הוא יהודי עליו לומר להם שיתפללו מנחה, ואם יש מניין, אזי שימצאו פינה נקיה ויתפללו שם; אך אם אין מניין יגשו למקום התפילה הקרוב - יהא זה בית כנסת או בית מדרש, ויתפללו בו. אם הפועל עובד בבית גוי ישתדל להשיג

⁴⁰ על מנהגי האבלות בקרב דוברי הלאדינו ראו: שמואל רפאל ויוונטה ומשה א' בכר, בית החיים: לוס דינים אי לוס אוזוס די אבלות במקורות הלאדינו וכמנהג היהודים הספרדים, רמת גן תשע"ב. כן ראו אצל מיכאל מולכו (לעיל הערה 21).

⁴¹ על ברכות ותפילות ציבור במקומות מזוהמים יש עדויות מאזמיר - וראו למשל תקנות ר"ח אבולעפיא, בתוך ברנאי, המראה של אירופה, עמ' 334-335 (סעיף א), עמ' 342 (סעיף טז), עמ' 343 (סעיף יט), עמ' 347 (סעיף לג).

אישור להתפלל בציבור, ואם לא שיתפלל ביחיד במקום נקי.⁴² ניתן להסיק מכאן לא רק על האידיאל של תפילה בציבור והקפדה על תפילות בכלל, אלא גם על מרכזיותה של שכבת פועלים העובדת בבתי אנשים פרטיים או קבלנים - אומנים המעסיקים אותם.

ארבע

נוכח מציאות בה נזקקו ל'גוי של שבת' כדי להדליק ולכבות את מנורות השמן בבית הכנסת, באה דרישה - חדשה למיטב ידיעתי - שלא ייכנסו גויים לבית הכנסת או לבית המדרש ביום הכיפורים כדי לטפל במנורות כלל - אפשר שהיה מי שחשב שביום הקדוש בשנה אין ראוי לשאת נוכחות של גוי בבית הכנסת. ונראה שיש בכך הד להעמקת המתח בין העדות ולתפיסה מרחיקה יותר של הגויים. מעניין לציין שבדיוק באותו פרק מספר ר' חיים אבולעפיא מאזמיר כי אסר כניסת גויים לבית הכנסת לסדר את המנורות, הן משום שיש בכך איסור אמירה לגוי, הן משום "שלפעמים אלו הגויים מפסיקין לקדיש ולקדושה".⁴³

חמשה

התקנה עוסקת בתפילות בשנים מקהלי העיר, אולי היותר מקובלים בעיר בגלל מיקומם סמוך לנמל ולשווקים: ק"ק פוליא וק"ק פישקאדוריש, הוא קהל הדייגים. החכמים תובעים שלא יתפללו בקהל הדייגים יותר מארבע תפילות, קרי יותר מארבעה מניינים - אולי בו זמנית: והכתוב מפרט את חלוקת המרחב - בהיכל הקודש, בתיבה, בפרוזדור אחר שבאמצע המבנה, ובישיבה הקהלית. נאסר להתחיל תפילה אחרת במקומות אלו עד שיסיימו אותה תפילה שהם כבר מתפללים כדי שלא יתבלבלו. דברים אלו אמורים גם בבית הכנסת של ק"ק פוליא יע"א [=יכוננה עליון אמן].⁴⁴ ניתן רק לשער מה הלך בבתי כנסת אלו בשעות הבוקר, כשהמוני יהודים היו בדרכם לעבודה, מתפללים תפילות חטופות במניינים שהחלו בזה אחר זה.

⁴² והשוו: "ובהסכמות כתוב בזה הלשון קי טודו בעל הבית קי טייני דולייליש איש חייב די דיזיר ליש קי דיגאן מנחה שי איי מנין אין איל לוגאר קי טראב'אז'אן קי דיגאן אאי קונקי שיאה לוגאר לימפיו אי סינו איי מנין קי ב'אלייאן אה אלגון קהל או מדרש קי דיזין מנחה אין אקיליאי מהלה אי שי איל דולייל טראב'אז'ה בבתי גוים קי נו לו דיש'אן שאליר קי דיגה מנחה אונדי אישטה ביחיד בזמנה במקום נקי" (אורחות יושר, קיא ע"ב)

⁴³ תקנות ר"ח אבולעפיא, בתוך ברנאי, המראה של אירופה, עמ' 347 (סעיף לב).

⁴⁴ ק"ק פוליא היה קהל ממוצא איטלקי, קהל הדייגים הוא ככל הנראה קהל סיצייליה ישן, שבין חבריו היו דייגים רבים. על קהלי סלוניקי במאה ה'טז וראשית המאה ה'י"ח ראו בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, עמ' 60; ולגבי המאה ה'ט"ז וראשית המאה ה'כ' ראו מיכאל מולכו, "הקהילות" (בתי הכנסת) בשאלוניקי, שאלוניקי עיר ואם בישראל, עמ' 174-183. הכותב מציין גם את הכינויים של הקהלים ואת המשפחות שנשתייכו באותה עת לכל קהל. רוב בתי הכנסת נשרפו בשריפה הגדולה בשנת 1917, ואלו ששרדו חרבו בידי הנאצים ועורריהם.

שישה

הוראה זו עוסקת בבחירת שלוחי ציבור במניינים ארעיים, אקראיים - רק אדם שיש בידו סידור ומבין את משמעות התפילות ראוי להיות חזן במנחה ובערבית. כאן נזכרים הקהלים שבסעיף הקודם, כמו גם המוסד החינוכי הגדול - 'תלמוד תורה', והדגשה שגם לא בשום מקום אחר.

שבעה

בסעיף זה שני עניינים: האחד מבקש את מה שלכאורה מובן מאליו - שהכל ילכו בבגדי שבת לתפילת ערבית בערב שבת (כאן שהיו כאלו שהלכו כנראה ישר מעסקיהם, ולא החליפו בגדים, בפרט בימות החורף הקצרים); והאחר פונה למעסיקים ומבקש שמשלמי שכר שבועי יקדימו וישלמו לעובדיהם כבר ביום חמישי או לפחות בבוקר יום שישי כדי שיוכל כל עובד לקנות את צרכי השבת מבעוד מועד. יש בכך עדות ברורה לקיומו של פרולטריון שאין לו חסכוניות והוא מתפרנס מעמל כפיו, יום יום ושבוע שבוע. אולי ההוראה באה לענות כבר על זעקה מבין ציבור הפועלים העניים, ועל קיומו של מתח חברתי.

שמונה

באופן מסוים יש כאן המשך של מה שנרמז לעיל בעניין הבגדים - אנו יודעים היטב מספרות המוסר לסוגיה כי אנשים לא מיהרו לסגור את עסקיהם ביום שישי, שהיה כנראה היום הצפוף ביותר בשווקים. שוב ושוב נאמרו דברים בגנות המאחרים לסגור את חנויותיהם וכך מחללים שבת במסחר, ובטלטול חפצים אסורים. ההוראה דורשת מכל בעל חנות בשוק או בכיכר השוק ומכל בעל בית מרוזח (עדות לריבוי עסקים מסוג זה בידי יהודים) - להקדים לסגור כך שיהיה לו פנאי ללכת לביתו כדי להיפטר מהכסף ומכל דבר שהוא נושא עליו שאסור לנגוע בו בשבת. עוד בענייני שמירת שבת - הרי בהעדר שעון אין יודעים מתי בדיוק נכנסת שבת, והנשים עשויות לחטוא בחילול שלא במתכוון, לכן צריך הבעל למהר לביתו ולדאוג שהכל יהיה מוכן טרם כניסת השבת. כבדרך אגב נזכר כי בבתים רבים עדיין דולקים התנורים כשכבר מתפללים ערבית של ערב שבת.⁴⁵

⁴⁵ ראו למשל הסכמת אזמיר משנת תקצ"ז המענישה את העברייני בסגירת חנותו ליומיים: "נעשה הסכמה בכל אלות הברית כי כשעבר י"א וחצי [שעות] בערב שבת לא יוכל שום בר ישראל למכור דבר ולהיות החנות פתוחה אלא שישגור בעדו ויצא לילך לביתו לקבל שבת והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע ועבר זמן הנועד יהיה סגור חנותו יו"א [=יום אחד] ויו"ב [=יום שני] וביום הג' יפתח... " (משא חיים, לא, יד ע"א).

תשעה

הכותבים מתייחסים למציאות בה הרבה מאד מן התפילין והמזוזות שבשימוש הינם פסולים. בהתאם להלכה ממליצים הכותבים לכל "מי שחושש לנפשו" לתת לבדיקה לפחות פעמיים בשבע שנים. המזוזה הכשרה מצטיירת כאן כחפץ מאגי שיש בו משום שמירה על הבית - אם משום שכך חשבו הכותבים, אם משום שכך מקובל היה בציבור לראות במזוזה סוג של קמע המונע כניסת מזיקים, כפי שניתן לראות למשל בסיפורי גירוש דיבוק או בטקסי 'אינדולקו'.⁴⁶

עשרה

תזכורת להלכה בנוגע למיקום התפילין של ראש. ככל הנראה על רקע הנחת תפילין באופן שאינו תקני.

אחד עשר

המנטליות המסורתית מצטרפת לחוקי המדינה העות'מאנית המטילים את האחריות על הציבור, על אנשי הרובע או השכונה, ובהתאם גורסת ערבות הדדית ואחריות הדדית בענייני מוסר והלכה. עבירות פוגעות בכלל, גם אם נעשו בסתר, ולכן יש למנען. הפתרון המוצע אינו חדש - הקמת גוף שכונתי (ויש לשים לב לכך שהשכונה ממלאת את מקום הקהל בהקשר זה) - שיפקח על המוסר, ימנע עבריינות, ויהווה כתובת להלשנות ורכילות. הציבור מצווה לדווח על עבירות או חד לעבירות. אגב העיסוק בערבות ההדדית בשכונה תובעים כאן איסוף צדקה למען חולים עניים דיירי השכונה. אנו מכירים גופים דומים - ממוני עבירות, ברורי עבירות (ראו לעיל הערה 24) שהיו קיימים עוד בחצי האי האיברי וקמו ופעלו מאז המאה הט"ז גם בערי האימפריה העות'מאנית.

שנים עשר

לעיל הזכרנו את הנוהג לנצל ימי שבת וחג לטייל מחוץ לחומות העיר הצפופה והמזוהמת. נראה כי איזור הנמל היה יעד לטיולים, אך מאחר ונמצא מחוץ לחומות - אוסרת ההלכה לטלטל כל מה שאינו בגד או תכשיט. הוראה זו באה להזכיר איסור זה שכנראה זלזלו בו או שכחוהו ההמון - או

⁴⁶ ראו מחזור סיפורי שבחי האר"י בגרסאות השונות, או בסיפוריו של ר' אליהו הכהן מאזמיר (בעיקר בספר מנחת אליהו, שאלוניקי תקפ"ד). על האינדולקו והצורך להסיר כל דבר שבקדושה מן החדר בו נערך הטקס ראו ירון בן-נאה, 'לחש בדוק ומנוסה': אמונות ופעולות מגיות בקרב יהודי האימפריה העות'מאנית, פעמים 85 (תשס"א), עמ' 111-89. על דיבוקים ראו ירון בן-נאה, 'הצצה אל עולם נסתר בסיפורי איחוז בכתבי ר' אליהו הכהן מאזמיר', כחלום יעוף וכדיבוק יאחז: על חלומות ודיבוקים בישראל ובעמים (בעריכת רחל אליאור, יורם בילו, יאיר זקוביץ ואביגדור שנאן), סכוליון, ירושלים תשע"ג, עמ' 305-323.

לצאת אפילו עם ממחטה קטנה על חזהו, לא עם קופסת טבק, ולא תכשיט זהב לראש (לילאל/הילאל),⁴⁷ וכן אסור לשאת כדים וקנקנים כדי למלא מים מהרהט של המארינה, שאולי נודע במימיו הטובים במיוחד.

שלש עשרה

הוראה זו עוסקת בזרים שנפטרו בעת שהותם בעיר. להלן נראה עוד דברים בעניין זה. כאן רק על חובת קבורת הנפטר ועריכת אשכבה לעילוי נשמתו מדי שבת במהלך השנה לפטירתו.

ארבעה עשר

הוראה זו סבוכה למדי וממשיכה בנושא האחריות על קבורת אנשים ששייכותם הקהלית אינה מובהקת. עניינה טיפול באלמנה, והיא מציגה אופציות שונות, כולן כמובן ריאליות: אם נפטרה ללא בנים ולא נטלה את כתובתה - קהל בעלה יקבור אותה, ואם נטלה וחזרה לקהל אביה - תטופל שם. אם יש לה בנים משני בעלים, תלך אל קהלו של הבעל האחרון אף על פי שמימשה את כתובתה, ואם יש לה בנים מהבעל הראשון, אך לא מימשה את כתובתה מהאחרון, תלך אל קהלו של הבעל הראשון. במקרה שהיא ענייה וחתנה או קרוב כלשהו יישא בהוצאות מכיסו משום כבוד השפחה - תיקבר בהתאם לרצונו של החתן או הקרוב שנשא בהוצאות.

חמישה עשר

ההסכמה עוסקת בשנים מהכיבודים שהקהל מעניק ביום שמחת תורה - 'חתן תורה' ו'חתן בראשית'. הכבוד חייב את זה שזכה בו להוצאות שונות - וההסכמה מזכירה את חלקן: חלוקת מיני מתיקה לציבור, הענקת מתנות כסף לבעלי התפקידים בבית הכנסת (החזן ומסייעיו, השמשים וכו') והוצאות אחרות - אולי לקישוט בית הכנסת בידי הגזברים. אפשר שההוצאות הרבות היו הסיבה להשתמטות רבים מקבלתו.⁴⁸ התקנה שוללת אפשרות לכפות על אדם קבלת כבוד זה, וגם שוללת הענקתו לאדם שאינו ראוי, אם כי אינה מפרטת מה מהות הקריטריון 'שאינו ראוי'. האזכור של בית המדרש כמקבילו של בית הכנסת הולם את ידיעותינו על השימוש בבתי המדרש כמקומות תפילה על רקע העובדה שבתי הכנסת הרשמיים לא הספיקו לאכלס את כלל ציבור הגברים היהודיים בעיר.

⁴⁷ אסתר יוהס (עורכת), יהודי ספרד באימפריה העות'מאנית, ירושלים תשמ"ט, עמ' 183-184.

⁴⁸ על חגיגות שמחת תורה בקהלי סלוניקי ומנהגי הקהלים ראו בשלהי המאה הי"ט וראשית המאה הכ': דוד בנבנשתי, חגים ומועדים, שאלוניקי עיר ואם בישראל, בעריכת יוסף עוזיאל ואחרים, ירושלים - תל אביב תשכ"ז, עמ' 145-146. ראו גם לעיל בהסכמות השייכות לחודש תשרי.

ששה עשר

הוראה זו מתייחסת בעקיפין למנהגי הציבור היהודי - הם אמנם ממלאים את חובת התפילה, אך זו היא תפילה חטופה שמבקשים להשתמש ממנה מהר ככל האפשר,⁴⁹ ולא זו בלבד, אלא שלעיתים מקדימים ומתפללים ערבית טרם צאת השבת. בסעיף זה נאסר על שליחי ציבור להתפלל ערבית בבית אבלים במוצאי שבת לפני צאת הכוכבים, וגם נאסר לומר קינות בשבת - מנהג שמקורו אולי בבורות.

שבעה עשר

חזרה על האיסור להתפלל תפילת ערבית בכיכרות ולא ברחובות המטונפים, כפי שהופיע בסעיף השני דלעיל.

שמונה עשר

נוכח ריבוי ההונאות בעסקי המוצרים הכשרים, ובמקרה זה תפילין ומזוזות, נדרשת מעתה הרשאה לעיסוק בתחום זה, וההוראה ומחייבת כל מי שמעוניין לעסוק במקצוע זה לקבל סמיכה וקובעת שסופרי תפילין ומזוזות לא יוכלו למכור תפילין ומזוזות מבלי שיראו אותם לחכמים.⁵⁰ אפשר שיש בכך רמז עקיף למצוקה כלכלית ולחזירת אנשים שאינם מורשים ומוסמכים לתחום כתיבת ס"מ.

סיכום

הקונטרס האמור מקורו בסלוניקי, ככל הנראה סביב שנת ת"ק. הוא כתוב לאדינו המאפיינת תקופת מעבר בין הישן לחדש, ויש בו תופעות מעניינות מבחינה לשונית. חלק ניכר מן ההסכמות מוכר לנו מערים אחרות או מסלוניקי עצמה מאז המאה ה"ז, והוא אף קרוב ברוחו לקבצי תקנות או לתקנות שנתפרסמו באותה עת, כגון תקנות ר' חיים אבולעפיא מאזמיר, או לתקנות הסלוניקאיות הרבות המשובצות בספר 'אורחות יושר' שנדפס בעיר כעשרים שנה מאוחר יותר.

⁴⁹ על נהגים פסולים, הנובעים מן הרצון להיפטר מהר ככל האפשר מהחובות הלכתיות, ולעיתים גם מבורות וחוסר ידיעה ניתן למצוא חומר רב גם בחיבור הקרוי טובה תוכחת מגולה, שיראה אור בע"ה ב'ספונות' (ראו הערה 1).

⁵⁰ ההסכמה מתקשרת לידיעות על מכירת תשמישי קדושה מזויפים ופסולים. בספר אורחות יושר נאמר כי מרבית תפילין ומזוזות של בני "עיירות וכפרים" באיזור סלוניקי נמצאו פסולים (אורחות יושר, קטז ע"ב); ולניסיון לתקן את העיסוק במקצועות הללו, כפי שקרה גם ביחס למוהלים, בעקבות פעולתם של עוסקים בלתי מורשים שגרמו נזקים (ראו תקנות מפורטות - פחות או יותר מאותו פרק זמן - בספר מעם לועז, בראשית, פרשת לך לך, צב ע"א-ע"ב. להסכמת סלוניקי בעניין הסדרת סמיכת השוחטים והפיקוח עליהם בראשית המאה ה"ח ראו ר' שמואל יצחק מודיאנו, נאמן שמואל, שאלוניקי תפ"ג, לא, לד ע"ד - לה ע"ג.

הנושאים מגוונים למדי, אך אין הם מתייחסים בשום דרך לענייני הנהגה או למיטוי הישיר, ואין זה מפתיע שהרי בשלב זה כבר היו כללי הארגון והפעולה של הקהלים נהירים וברורים. אחד העניינים החוזרים הוא הניסיון להימנע מזילות של הדת היהודית או ממה שראשי העדה ראו כחילול השם בעיני המוסלמים - למשל בענייני צניעות הנשים; והדרישה להקפיד על דיני תפילה (במנין, במקום נקי וכדומה). בין כה וכה מבצבצת בעיה יסודית ומשמעותית יותר והיא בורות ואי הבנה של הנקרא, של הנאמר, או אף בפשטות עבירות על הסכמות ידועות, שקונטרס זה מנסה למנוע באמצעות הדרישה לתזכורת חודשית של הסכמה זו או אחרת. דרכים אחרות להתמודד עם הבעיה היו חיבורים מיוחדים בלאדינו (המפורסם שבהם הוא 'מעם לועז' שמחברו ביקש להנגיש את החומר להמונים) ושירים שכללו תכנים דידקטיים לצד תוכחה. כאמור, בתקנות, כמו בקופלאס, יש אינדיקציה ברורה להווי החיים במאה הי"ח, הווי שלא תמיד עלה בקנה אחד עם ההלכה, או עם האופן שבו ביקשו רבנים לראות את צאן מרעיתם. הווי זה מפריך במידה מסוימת את הדימוי של קהילת סלוניקי, 'עיר התורה והלימוד' כקהילה אחידה, אדוקה, למדנית.

העתקת הקונטרס:

עץ חיים היא למחזיקים בה

להיות שיש הסכמות שהסכימו האדונים הרבנים קדמונינו ז"ל עם חומרות וחרמות ונידויים, וראינו [ש]בחלוף הזמן הן נשכחות וגורמות לחטוא ח"ו [=חס וחלילה] ואין אנו יודעים מדוע באות עלינו צרות, משום כך ראינו לנכון להדפיסם בלאדינו כדי שהכול יראו אותן כל העת וכדי שינהגו זהירות, וכך השי"ת יצילנו מכל צרה וצוקה ויאמר לצרותינו די אכ"ר [=אמן כן יהי רצון]. וכדי שלא יהיה לטורח רב חילקנו אותן לפי ראשי חודשים כדי שהחזנים יקראו אותן מדי ראש חודש כאשר הם מכריזים על ראש חודש. ואלה הן:

ראש חודש ניסן

א. שלא יוכלו לגזור מחדש [=כל] למחזור בגדי משי ולא משי רקום [בחוטי כסף או זהב] אפילו לצורך קופייה [=כיסוי ראש לאשה נשואה בסלוניקי, ובהשאלה תלבושתה], ולא פרוות סנאי וכובעי פרווה גבוהים (או מצנפות בסתם); גם לא לקנות מאומות העולם, אלא אם המוכר יהודי, ורק אם הובטח שהוא יהודי, אפשר לקנות אותו.
ב. שלא יוכל איש לקדש זר, לא לגבר ולא לאישה וכן אסור על כל שליח ציבור לערוך קידושין ואף לא לערוך כתובה לזר בלי רשותם של האדונים הרבנים ה"י [=השם ישמרם].

לראש חודש אייר

ג. מיום כ"ו כסליו התצ"ו נעשתה הסכמה והוכרז בתלמוד תורה שכל מי שאירס לו בת אינו יכול לתת נדוניה [גבוהה] יותר מכפי שהיא נותנת לו מהקונטאדו [=חלק המעות בעין, המזומנים בתוך הנדוניה] ואם הוא נותן לה בגדי נדוניה במידה מופרזת שיקלול זאת בסך הכולל באופן שיכתוב בכתובה את הסך ואת הנדוניה שווה בשווה והשבח [=התוספת שמוסיף החתן] שיהיה רבע מהסכום [=סך המזומנים], והמתנה [=תוספת שניה, לכבוד הכלה ומשפחתה] שתהיה לכל היותר עשרה למאה מהסכום, ולא יותר.

ד. שכל מי שמחתן את בתו שיפריש [מילולית ירים] מהנדוניה שני אחוזים לקופת יתומות, ולאחר מכן שיחשיב אותם מהנדוניה כסף (בין) שיהיה החתן רווק צעיר או אלמן ובין שישא בתולה או אלמנה או גרושה או חלוצה, בין שתהיה הנדוניה מועטה או רבה, ומחויבים שליחי הציבור להבהיר לפרנסי הקופה (ש)כל נישואין המתקיימים בקהל הקדוש שלו, ואין יכולים לקדש ללא רשות פרנסי הקופה הנזכרת.

פור שיר קי איי הסכמות קי איזירון לוש שינייריש רבנים פשאדוש ז"ל קון חומרות וחרמות ונדויים או וימוס קי אין פאשאנדו טיינפו סו אולוידאן אי ויינין אה אינטרופיסאר ח"ו אינו סאב'ימוש דיקי מוש ויינין לאש צרות פור איסטו וימוס די אישטאנפארלאש אין לאדינו פארה קי לאש ויאן טודאש לאש אוראש איקי סי אקאב'ידין אי קון אישטו איל שי"ת מוש אישקאפארה מכל צרה וצוקה ויאמר לצרותינו די אכ"ר אי פור קי נו סיאה מוג'ו טורה לאס אישפארטימוש אין ראשי חדשים קי לוש חזנים לאש מילדין קאד' [ה] ראש חדש קואנדו אפריגונן ראש חדש. אי אישטאש סון.

ראש חודש ניסן

א. קינו פואידין קורטאר די נואיב'ו קוזה די חיטאי טילי ני דיבה אפילו פארה קופייה אי שינג'יף או קא[ל]פאקיש ני מירקאר די אומות העולם סאנב'ו [=סאלב'ו] שי סאלי אה וינדריש די ג'ידיי איקיש שיפה שיירטו קיאשי די ג'ידיי לו פואידי מירקאר.
ב. קי נו פואידי נינגנו איר קאזאמיינטו אה פ'וראשטירו נו אה אומברי נו אה מוג'יר ני נינגון שליח צבור פואידי דאר קידושין ני אזיר כתובה אה פ'וראשטירו שין רשות דילוש סינייריש רבנים ה"י.

לראש חודש אייר

ג. מיום כ"ו כסליו התצ"ו שיאיזו הסכמה אישי אפריגונו אין ת"ת [=תלמוד תורה] קי טודו איל קי דישפואה איג'ה נו פואידי דאר אשוגאר מאש די לוקי לידה די קונטאדו איש קי לידה רופה די אש'וגאר די מאזיאדו קישילה קונטי אין איל קונטאדו באופן קי אישקריב'ה אין לה כתובה איל קונטאדו אי לה אש'וגאר שוה בשוה והשבח קי שיאה און קוארטו דיל קונטאדו אי איל פריזינטי קי שיאה דייס פור שיינטו דיל קונטאדו מאנקו אינו מאש.

ד. קי טודו קיין קאזה אשו איג'ה קי אליואנטי דיל קונטאדו דוש פור שיינטו פארה לה קופה די יתומות אי דיספואיש קי שילוש קונטי אין חשבון דיל קונטאדו פלאטו קי שיאה איל נוב'יינו בחור או אלמון אי טאנטו קי קאזי קון בתולה או אלמנה או גרושה וחלוצה טאנטו קי איל קונטאדו שיאה פוקו או מוג'ו אי סון אוב'ליגאדוש לוש שלוחי צבור דארלו אשאב'יר אלוש פרנסי הקופה טודו נוביינו קי אקאיסי אין סו קהל קדוש אי נו פואידין דאר קידושין שין רשות די לוש פרנסי הקופה הנז'.

לראש חדש סיון

ה. קינו פואידין לייאב'אר אלה נוב'יאי אל מרחץ קון טאניידוריש ני קון טאניי[א]דיראש ני טאנייר דיינטרו דיל מרחץ איקי ייב'ין אלה נוב'יאי אל מרחץ די דאיה אינו די נוג'י אי קינו ייב'ין איל בוגו דיל מרחץ אונדי לה נוב'יאי קון טאניידוריש ני טאניי[א]דיראש אי קינו ייב'ין איל נוב'יאו ני לה נוב'יאי ני לה שואיגרה קון מאש'ראש [=צ"ל משאלאס] ני קון פינוש די קאנדילאש.

ו. קינו פואידין איר אל מרחץ קון תכשיטין די אורו סאלב'ו און ייאדראן [!] סולו ני ייאב'אר וינו ני בוזא דיינטרו אל מרחץ.

ז. קי נו פואידין לאש מוג'יריש קי שי אה שינטאן [!] אל טאלמו אלאדו די לה נוב'יאי ויסטיר סאלב'ו קי פיריג'י פריטו אינו פואידין טאנייר אומברי ש ד[י]לאנטרי לאש מוג'יריש אין פ'יישטה דישפואיש די קומיר ני פואידין לוש טאניידוריש קומפליאר אה נינגונה מוג'יר ני מוסה ני קאזאדה ני ג'יקה ני גראנדי ני מוג'יר אה אומברי אין נינגון לוגאר ני פ'יישטה.

ח. קי נו פואידין מאנדר קומידה אה נינגונו טאנטו די פ'יישטה קומו די אבל ב"מ [=בר מינן] ני פלאטיקו די דולסי פור איל אמאנישימינטו די נוב'יאי ני איל קישילו מאנדאן לו פואידי רישויר שינו קי דיוי די מאנדרשילו אטראש זולת שי אלגון ג'ושטיג'ו אה חאזינו או אלגונה מעוברת.

ט. קינו פואידי לה מוג'יר קי קיטה ניניו אל ברית ייב'ארלו אסטה אונדי איל סנדק סאלב'ו קואנדו אלייגה שירקה לוש אומברי לז דארה אה אוטרו קילו לייב'י אוקי שי אליואנטי איל סנדק אי קי שילו טומי דישו מאנו אי קינו פאסי אינטרי אומברי כלל.

י. קינו פואידין איר מוג'יריש אה פאסיאר פור לאש גואירטאש ני פור לה מאר ני פואידין איר אה פ'יישטאש די אומות העולם כלל.

לראש חודש סיון

ה. שלא יוכלו להביא את הכלה לבית המרחץ עם נגנים וגם לא עם מנגנות, ואין לנגן בתוך בית המרחץ, ושיביאו את הכלה לטבילה ביום ולא בלילה, ושלא יביאו את צרור בית המרחץ אל [בית] הכלה בליווי נגנים או מנגנות ושלא יביאו את החתן ולא את הכלה וגם לא את החמות ולא בליווי אבוקות וגם לא פמוטות (? של נרות [= בכל אופן, תאורה מרשימה וחגיגית]. ו. שלא יוכלו ללכת לבית המרחץ עם תכשיטי זהב למעט שרשרת [אחת] בלבד, ואין להביא יין וגם לא בוזא לפני בית המרחץ.

ז. שלא יוכלו הנשים להתיישב על יד הכלה בטאלמו [=בחופה] רק כשהן לובשות פיריג'י [גלימה] שחורה, ואסור שגברים ינגנו לפני נשים בחגיגה שלאחר הסעודה, כמו כן חל איסור על נגנים לחבר שיר לשום אישה וגם לא לעלמה לא נשואה ולא לצעירה, לא לגדולה ולא אשת איש בשום מקום וגם לא בחגיגה.

ח. שלא יוכלו לשלוח אוכל לאיש לרבות אוכל של חגיגה כמו גם [סעודת הבראה] של אבל על מת, וגם לא צלוחית ריבה לבוקר [שאחר] הנישואין, וזה ששלחו לו אינו יכול לקבלו, והוא חייב לשולחו בחזרה, זולת מחווה לחולה או לאישה הרה כלשהי.

ט. שלא תוכל האישה המביאה ילד לטקס ברית מילה לשאת אותו עד לסנדק, אלא שכאשר היא מגיעה קרוב אל הגברים שתיתן אותו [היילוד] לאחר כדי שיביאו [לסנדק] או שיקום הסנדק וייקח אותו מידה ושלא תעבור בין גברים כלל.

י. שלא יוכלו נשים ללכת לטייל בגנים וגם לא בחוף הים, וכמו כן אסור עליהן ללכת לחגיגות של אומות העולם כלל.

תמוז

יא. קינו פואידין אזיר לה הבראה פרימירה קון ב[י]צים סאלבו פארה לוס קי גוארדאן אבלו[ת] טאן סולו אינו פואידי אזיר קומידה אלאש מוג'ריש אינל דיאה די לוש שבעה אי לוש שלשים אי איל תשלום דיל אנייו ני איל דיאה קי קיטאן לה קונב'דאד[ור].
יב. קינו פואידין מיטיר אל מוארטו אין שוש תכריכים קוזה די פלאטה ני די אורו נו שאליוו נו קאמיוה נו טוקאדו נו ריזה ני ני נגונה קוזה קי איי פלאטה אי אורו כלל. אי אפילו קון און פ'ילו די פלאטה או אורו.
יג. קי נו פואידין לאש אלמנות רונפיר נינגונה קוזה די שו מארידו אה אוטרו אפילו פור מאנו די אוטרו אי אין טופאנדושי קי רונפי או אינפריזינטה קישילי קונטי אין חשבון די שו כתובה.

תמוז

יא. שלא יוכלו לערוך [סעודת] הבראה ראשונה עם ביצים פרט לאלה השומרים אבלות לבדם, ואסור להכין אוכל לנשים בימי השבעה ובשלושים ובתשלום השנה וכן לא ביום שילוח הכרוז [=זה שמזמן קרואים לאירוע].
יב. שלא יוכלו להניח בתכריכי הנפטר חפצי זהב או כסף, לא חלוק, ולא חולצה, ולא מצנפת ולא מטפחת, ולא שום דבר שיש בו כסף או זהב כלל, ואפילו לא חוט של כסף או זהב.
יג. שלא יוכלו האלמנות להפיל דבר מדברי בעלה למען אחר אפילו בידי אחר, ובהימצא שהפרה [=את הוראותיו] או נתנה [דבר משלן] שייחשב לה על חשבון כתובתה.

מנחם [=אב]

יד. קי נו פואידין אליב'אנטאר לה אש'וגאר אין דיאה די תשעה באב סאלבו אל אוטרו דיאה אינו פואידין שאליר לבית הקברות אין דיאה די תשעה באב נו אומבריש נו מוג'ריש זולת תשלום די שבעה או שלשים.

מנחם [=אב]

יד. שלא יוכלו להציג את הנדוניה בתשעה באב, רק ביום אחר, ואין לצאת לבית הקברות ביום תשעה באב, לא גברים, לא נשים זולת בתשלום השבעה או השלושים.

אלול

טו. קינו פואידין וינדיר קארני לוש קארנישירוש אפ'ואירה די לה קארנישיריאה אשינטאדו אין בוטיקה אוטרו קי אינלה מאנו אי נינגון ג'דייו פואידי אל קילאר בוטיקה פאר[ה] וינדיר קארני אפ'ואירה דיל גבול דילה קארנישיריאה אינו פואידין וינדיר קארני טר[י]פה ני מינדוש טר[י]פה אפואירה דילה קארנישיריאה כלל אי נו פואידין אזיר לוש קארנישירוש נינגון מודו די קשר ני ליגה שין רשות דילוש שיניוריש רבנים ה' ישמרם אי לוש שיניוריש גברים ה' ישמרם.

אלול

טו. שלא יוכלו הקצבים למכור בשר מחוץ לאטליו ביושבם בחנות אלא בזו שבבעלותם [מילולית בידם] שלא יוכל שום יהודי לשכור חנות כדי למכור בשר מחוץ לגבול האטליו, ואסור למכור בשר טריפה ואף לא פיסות זעירות של טריפה מחוץ לאטליו כלל. שלא יוכלו הקצבים לעשות שום קשר וכל התאגדות ללא רשות האדונים הרבנים ה' ישמרם והאדונים הגברים ה' ישמרם.

תשרי

טז. קינו פואידי נינגון ג'ידיי טראירנו וינו נו ראקי די אפואירה לה שיבדאד טודו טיינפו קישי טופה וינו אי ראקי אין לה שיבדאד אפילו קי פאגי לה גאבילה אי טודו קי אב'רי וינו פארה וינדיר אי טייני קי מישקלאר בואינו קון סומינו קילה אגה אישטה מישקלה דיל פרישיפיי אשטה איל קאב'ו פארה קי ביואן טודוש איגואל זולת שיני דימאנדה איל בואינו אפארטי אי איל סומינו אפארטי לי פואידי דאר אי אקיל שומינו גולו פואידי מירקאר נינגון וינייאטי.

יז. קינו פואידין לוש חתנים די שמחה [!] תורה אזיר קופיטה כלל סאלב'ו קוזה דולסי פארה סו קהל אינו פואידי איר אה קאנטאר איל קי איש בחור נו אין לוש חתנים נו אין תלמוד תורה שבת נו אין נינגון קהל קי אי חתן או אבי הבן או בעל הברית אשטה קי פאסי און אניו ג'ושטו די קאזאדו ני פואידין איר לוש פיזמונג'יש [=מזמרי הפזמונים] אקאנטאר אין נוג'י די ויאולה אאון קי סיהא פאריינטי ני מאנשיב'ו סין קאזאר פואידי איר אמילדאר לאש נוג'יש.

תשרי

טז. שלא יוכל שום יהודי להביא לא יין ולא ערק מחוץ לעיר כל עוד שיש בנמצא יין וערק בעיר, גם אם ישלם את מס הגאבילה. וכל מי שפותח [חבית] יין כדי למוכרו וצריך לערבב [יין] משובח עם [יין] ירוד, יערבב מן ההתחלה עד הסוף כדי שישתו הכול שווה בשווה. ואם יבקשו ממנו את המשובח ואת הירוד בנפרד, יוכל לתת לו [למבקש] ואת הירוד לא יוכל לקנות שום מוכר יין.

יז. שלא יוכלו חתני שמחת תורה להכין ממתק נוגט כלל פרט לדבר מתיקה עבור קהלם, ו[החתן] אינו יכול ללכת לשיר, זה שהוא בחור [רווק] לא אצל [שמחת] חתנים ולא בתלמוד תורה [ב]שבת ולא בשום קהל שיש בו חתן או אבי הבן או בעל הברית עד שתעבור שנה בדיוק מיום חתונתו. כמו כן לא יכולים הזמרים לשיר בליל השמירה [=לפני ברית המילה] גם אם הם קרובי משפחה, וגם נער שאינו נשוי אינו יכול ללכת ללמוד בלילות [הלימוד].

חשון

יח. קינו פואידי איר נינגונה מוג'יר אל מולינו אה מירקאר פ'ארינה איסי נו טייני ליב'אייה אמירקאר אירה אילייה איקי די מאנדי דילה פואירטה אי קי נו אינטרי דיינטרו דיל מולינו ני פואידי אישטאר נינגונה מוג'יר אישנטאדה אין בוטיקה וינדיינדו ני פואידה נינגונה מוג'יר איר אה אינג'יר אגואה אלאש פ'ואינטיש דישדי קי אנוג'ישי אשטה לה מאנייאנה.

חשון

יח. שלא תוכל אישה ללכת אל הטוחן כדי לקנות קמח, ואם אין לה ליווי, תלך כדי לקנות בעצמה ותבקש (את הקמח) מהדלת, ולא תיכנס לתוך הטחנה. כמו כן אישה אינה יכולה לשבת בחנות כמוכרת, וכן אישה אינה יכולה למלא מים מרהט מרדת הלילה ועד לבוקר.

כסליו

יט. קינו פואידין קומיר כול נינגונו ני קרודה ני קוג'ה ני אינטרושי' ני אוטראש קוזאש אישימיג'אנטי אלה כול קי נו איי בדיקה ני ביויר בוזה אין לה בוזאנה אין שבת כלל.

כסליו

יט. שלא יוכלו לאכול שום דבר לא נא ולא מבושל ולא כבוש ולא דברים אחרים דומים וכל דבר ללא בדיקה [תולעים וחרקים], ולא לשתות בוזה בבזאח'אנה [=מעין בית מרוח] בשבת כלל.

טבת

כ. קינו פואידין וינדיר ראקי נוג'י די שבת כלל זולת שי איש פארה רפואה ני אזיר חבורה די ג'ינט[י] נוג'י די שבת דישפואישי די ערבית פארה ביויר ראקי נו אין איל קאל [=הצורה המקובלת לקהל, בהשאלה - בית כנסת] נו אין נינגונה קאזה אינו פואידי נינגון חבר די חברה ביויר לה טאנדה אין דיאה די שבת אין שו קהל שינו דיש'ו תפלה אינל קהל או לפחות סין מילדאר ספר תורה אינל קהל.

טבת

כ. שלא יוכלו למכור ערק בערב שבת כלל, אלא אם הוא לצורך רפואה, וגם לא לעשות חבורת אנשים בערב שבת אחרי תפילת ערבית כדי לשתות ערק, לא בבית הכנסת ולא בשום בית, ואסור לכל אחד מהחבורה לשתות בחבורה בשבת בקהילתו אם לא התפלל עם הקהל או לפחות קרא בתורה עם הקהל.

שבט

כא. כל אדם שמסתייע באומות העולם ואינו משלם את מס הכולל ומת, אין יכולים לקבור [אותו] אם היורש אינו משלם את כל חובו בשלמות. וכך מחויבים כל שליחי ציבור להודיע על כל מת מצווה [=שבא בקהלם, מילולית נפל] בקהל הקדוש שלו [...] לפרנסי הקופה עשרה אחוזים עבור תכריכים לעניים ממה שירש, וכל המשנה מכך לא יוכלו לאסוף עבורו בקרב הקהל כדי לשלם עבור השלושים וגם לא עבור השנה ללא רשות פרנסי הקופה: אם שילמו את המס האמור, יאשרו, ואם לא, לא יוכלו להתערב בתשלומים האמורים בשום קהל קדוש מי שיש לו ניהוח של נוכרים [=שמץ של זרות, כלומר אפילו חשד שהאיש אינו מקומי] לא יוכלו לצרף [=במובן של לכבד] אדם זה כחתן או כאבי הבן או בעל ברית בלי רשות מהאדונים גבירים ה' ישמרם, וכן לא יוכלו לקבור נוכרי לא קטן ולא גדול ללא רשות גבירים ה' ישמרם.

אדר

כב. ששום יהודי לא יוכל לעשות אחדות וקשר בעניין הנוגע לכולל העיר יע"א [=יכוונה עליון אמנ], בין יחיד בין רבים בין בכתב בין בעל פה בין רשות רבני העיר ה"י [=השם ישמרם] ויהודי אינו יכול לדבר וגם לא לגלות לשום אומה ולשון מאומות העולם שום דבר מן הנעשה בין היהודים כלל.

לשבת זכור

כג. שלא יוכלו למכור ביצים מבושלות בפורים ולא יוכלו לשלוח צלחות [משלוחי מנות] בפורים למעט המצווה "ומשלוח מנות איש לרעהו" שהוא משהו בשרי עם יין ופרי, ואין יכולים לאסוף הקהילות רק עבור החזן והמזמר והגזבר והשמש וחבר אחד ולא עוד, ושלא יוכלו איש או אישה לשחק קלפים בשום זמן כלל.

כא. קי טודו אומברי קישי איודה פור אומות העולם אינו פאג'ה שו דאשייו דיל כולל אי מואירי נולו פואידין אינטראר שינו פאגה איל יורש טודו לוקי דיוי בשלימות אי אנשי שון אובליגאדוש טודוש לוש שלוחי צבור די דאר אה שאב'יר טודו מת מצוה קי אקאיסי אין שו קהל קדוש לפרנסי הקופה פארה מורטאג'אש די עניים דייש פור שיינטו די לוקי אירידה אה טודו קי דיפ'ירישי די איטשו נו פואידין אקוג'ירלו איניל קהל פארה אזיר תשלום דילוש שלשים ני תשלום השנה שין טומאר רשות די לוש פרנסי הקופה שי איש קי פאגארון איל מכס דיג'ו בין אישי נו נושי פואידין אינטרימיטי אין לוש תשלומים דיג'וש אין נינגון קהל קדוש קילי טוקה איל מיו די פ'וראשטירוש נו פואידין אקוג'יר פ'וראשטירו חתן או אבי הבן או בעל ברית שין רשות דילוש שינייריש גבירים ה' ישמר' [ם] ני פואידין אינטראר נינגון פ'וראשטירו ני ג'יקו ני גראנדי שין רשות די לוש גבירים ה"י.

אדר

כב. קי נינגון ג'ידייו פואידי אזיר אחדות אי קשר אין קוזה קי טוקה אין כולל העיר יע"א בין יחיד בין רבים בין בכתב בין בעל פה שין רשות רבני העיר ה"י אי נינגון ג'ידייו פואידי אב'לאר ני די שקוב'יג' [אר] אה נינגונה אומה ולשון מאומות העולם די נינגונה קוזה קישי אזי אינטרי לוש ג'ידייוש כלל.

לשבת זכור

כג. קינו פואידין וינדיר ב'י] צים קוג'וש אין פורים ני פואידין מאנדאר פלאטיקוש אין פורים שאלב'ו לה מצוה ומשלוח מנות איש לרעהו קי איש קוזה די קארני אי וינו אי פ'רטה אי נו פואידין איר לאש קהלות אקוג'יר אין פורים שאלב'ו קיל [!] חזן והמזמר והגזבר והשמש וחבר אחד ולא עוד אינו פואידין נינגון אומברי ני מוג'יר ג'וגאר לאש קארטאש אין נינגון זמן כלל.

לשבת פרה

כד. קינו פואידין אזיר לוש פ'ורניקוש מצה אה בעלי בתים אוטרו אשטה ראש חדש ניסן פארה קי דישפואיש אגאן פארה וינדיר אה עניימ פורקי דיינטרו די פסח נו פואידין אזיר מצה ני בווייז פארה וינדיר אינו פואידין טומאר ג'ינטי אלקילאדוש אומברישי אי מוג'יריש מישקלאדוש אי איל קי ב'ה אפ'אזיר לה מצה שי איש לוגאר די אומברישי קי ב'אלייא אומברי אישי איש לוגאר די מוג'יריש קי ב'אלייא לה מוג'יר אינו פואידין איג'אר אינלה בריגה אוטרו אשטה וינטי אי שינקו אוק[אש] ולא עוד. אינו פואידין טומאר מאסה אוטרה שינו שי אטימה לה פרימירה אשטה קיקידי קרוב דיאון מאסיו איקינו טינגה איל פ'ורנירו פרונאל מאש די און ג'ורנאל איקי נו אגאן לוש חברים דילאש קהלות לה מצה שמורה דישפואיש די קומיר אי טודו איל קי טומה וינו פארה לה מצה קילי דיגה אל וינייאטירו קי לי די וינו סין טראמודאר אי איל כלי קי טומה וינו פארה לה מצה קילו אינש'אגואי קון וינו אינו קון אגואה אי ייא איי חרם די רבנים קדמונים ז"ל קינו פואידי נינגון וינ[י]יאטירו איג'אר אגואה איניל וינו אפ'ואירה לוקי איג'אן אין לה וינדימייא. אישטאש סון וינטי אי קואטרו הסכמות כנגד וינטי אי קואטרו ספרים כדי קישי אקאבידין דינו שיר עובר ח"ו קינו ליש טוקי נינגונה מאלדישייון דילוש כ"ד ס"ת מלבד קיסי סירה עובר אלגונו סירה קאסטיגאדו אי טודו איל קי לאש שירה מקיים יחולו שוברי שו קאויסה טודאש לאש ברכות קי איי איניל ארבעה ועשרים אמן כן יהי רצון נצח סלה ועד. דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. ועוד צו חכמים בהזהרה [!] גדולה וכל דבריהם כגחלי אש.

לשבת פרה

כד. שלא יוכלו האופים לאפות לבעלי הבתים מצה אחרי ראש חודש ניסן כדי שאחרי כן יכינו מצות כדי למכור לעניים, כי בפסח עצמו אי אפשר לאפות מצות וגם לא מיני מאפה למכירה. ואסור לשכור גברים ונשים במעורב, וזה שעתיד להכין מצות, אם נמצא במקום של גברים שילך גבר, ואם זה מקום של נשים שתלך האישה, ואין הם יכולים לזרוק לקערה/עיסה יותר מעשרים וחמש אוקה [= כלומר כשנים עשר וחצי קילו קמח], ולא עוד. ואין הם יכולים לקחת בצק חדש אם לא גמרו את הבצק הראשון עד שיישאר קרוב למאסיו אחד [=מקצת מן העיסה, קומץ] ושלא יהיה לאופה פרונאל [=תנורו?] יותר משל יום אחד, ושלא יכינו חברי קהילה את המצה השמורה אחרי האכילה. וכל מי שייקח יין למצה שיאמר למוכר היין שיתן לו יין מבלי להעביר מכלי אל כלי, והכלי שייקח בו יין למצה שישטוף אותו עם יין ולא עם מים. ויש כבר חרם של רבנים קדמונים ז"ל שלא יוכל שום מוכר יין להטיל מים ביין פרט למי שמתזים [מים] בעת הבציר. אלה הן ארבעים וארבע הסכמות כנגד עשרים וארבעה ספרים כדי שייזהרו שלא לעבור ח"ו עבירה ושלא תפגע בהם שום קללה מעשרים וארבעה ספרי התורה, ורק אם משהו עובר עבירה, הוא ייענש, וכל מי שיקיים [אותן] יחולו על ראשו כל הברכות שבעשרים וארבעה (הספרים) אמן כן יהיה רצון נצח סלה ועד. דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. ועוד צו חכמים בהזהרה [!] גדולה וכל דבריהם כגחלי אש.

אחד

קי טודו מת מצוה קי טומה מורטאג'ה מקופה של צדקה קי איל קהל קי לו אינטירה קי לי אגה איל ארון אי לו אינטירין די באלדיש וכן לוש חברים די לה מאהלה אי לוש שלוחי צבור אי טודו מודו די משרת נו פואידי דימאנדאר פאגה.

אחד

לכל מת מצווה שייקחו/שירכשו תכריכים מקופה של צדקה בבית הכנסת, ושיקברו אותו, ושייעשה לו ארון ויקברוהו חינום וכן החברים מהשכונה ושליחי הציבור וכל סוג של משרת אינו יכול לתבוע שכו.

שנים

קי נו דיגאן סליחות ני ערבית ני תפלה די מנחה אין לוש קורטיג'וש או אין קאזה די בעל הבית שינו איש לוגאר לינפיו.

שנים

שלא יאמרו סליחות, לא ערבית, ולא תפילת מנחה בחצרות או בבית בעל הבית, אלא במקום נקי.

שלשה

קי טודו בעל הבית קי טייני דולייליש איש חייב די דיזירליש קי דיגאן מנחה סי איי מנין אין לוגאר קי טרב'אג'אן קי דיגאן אליי קונקי סיאה לוגאר לינפיי או סינו איי מנין קי ב'אלייאן אה אלגון קהל או מדרש קי דיזין מנחה אין אקיליייה מאהלה אי שי איל דולייל טראב'אג'ה בבתי גוים קי נו לי דיש'אן שאליר קי דיגה מנחה אאוני אישטה ביחיד בזמנה אין לוגאר לינפיי.

ארבע

קי נו אינטרין גוים ביום הכפורים איניל קהל או מדרש אה אדוב'אר לאש אינטורג'אש כלל.

חמשה

קי נו דיגאן אין פיש'קאדוריש מאש די קואטרו תפילות דהיינו אונה אין איל היכל הקדש אי אוטרה אין לה תיבה אי אוטרה אין איל אוטרו ב'אראנאדו די אין מידייו קיב'ה פארה לה ישיבה אי אוטרה אין לה ישיבה אינו פואידין אינפישאר אוטרה תפילה אינישטוש [!] לוגאריש אסטה קי אקאב'ן לה קי אישטאן דיזיינדו פארה קי נו סיאן מבלבלים לוש דיזידוריש אי אנסי אין איל קהל די פולייא יע"א אונה תפילה אין קאדה קאנטון דיל קהל קדוש.

ששה

קי נינגון אומברי סי פואידי אליב'אנטאר פור שליח צבור נו אה דיזיר תפילה נו ערבית נו מנחה נו אין פיש'קאדוריש נו אין פולייזיש נו אין תלמוד תורה נו אין נינגון לוגאר סי נו סאב'י ביין לוקי דיזי פור לה בוקה אין קון ליברו אין לה מאנו.

שבעה

קי טודוש ב'אלייאן וישטידוש די שבת אין ערבית די נוג'י די שבת אי קי טודו איל קי דה סימאנאדה אה טראב'אג'אדוריש קי לאדי אין ג'ואיב'יש או לפחות מאנייאנה די וירניש פארה קי פואידה טומאר קאדה אונו צורכי שבת די טיפראנו.

שלשה

כל בעל בית שיש בביתו פועלים, חייב לומר להם שיתפללו מנחה, אם יש מניין במקום שבו הם עובדים, ושיתפללו שם במקום שיהיה נקי, ואם אין מניין, שילכו לבית כנסת או לבית מדרש כלשהו ושיתפללו מנחה באותה שכונה, ואם הפועל עובד בבתי גויים שלא יאפשרו לו לחמוק מתפילת מנחה, ושיתפלל היכן שהוא נמצא ביחיד, בזמנה, במקום נקי.

ארבע

שלא ייכנסו גויים לבית הכנסת או לבית המדרש ביום הכיפורים כדי לתקן את המנורות כלל.

חמשה

שלא יאמרו [בקהל] הדייגים יותר מארבע תפילות [=קרי שלא יתקיימו יותר מארבעה מניינים], דהיינו, אחת בהיכל הקדוש, אחת בתיבה, ואחרת בפרוודור אחר שבאמצע. שילך לשיבה ו[יתפלל] נוספת בישיבה, ואינם יכולים להתחיל תפילה אחרת במקומות אלו עד שייסימו אותה תפילה שהם כבר מתפללים כדי שלא יבלבלו את הלומדים, וכך גם בבית הכנסת של פולייא יע"א [=יכוונה עליון אמן], תפילה אחת בכל פינה של בית הכנסת.

ששה

שום איש אינו יכול לקום להתפלל כשליח ציבור ואינו יכול להתפלל ערבית ואף לא מנחה מבין קהל הדייגים או קהל פוליא; לא בתלמוד תורה ולא בשום מקום אחר, אם אינו יודע היטב מה שפיו אומר, ואם אין לו ספר ביד.

שבעה

שהכול ילכו [לבושים] בבגדי שבת בערבית של ערב שבת, וכל מי שנותן את השכר השבועי לעובדיו, שיתן אותו ביום חמישי או לפחות בבוקר יום שישי כדי שיוכל כל עובד לקנות את צורכי השבת מבעוד מועד.

שמונה

טודו בוטיקארייו די ג'ארשי אידי פלאסה אי מיאניג'י קי סירי טינפראנו די מודו קי טינגה אורה די איר אה קאזה אה דישבאראסארסי די מונידה אי טודה קוזה קי לייב'ה אין ריב'ה קי נו סי פואידי טוקאר אין שבת אי טאנביין קי פאר[=]מיינטיש אין סו קאזה קי ביטיריאין טינפראנו צורכי שבת אי נו וינגאן לאש מוג'יריש אה סיר מחלל שבת קומז מונג'וש לוגאריש קי קואנדו אישטאן דיזינדו ערבתי נוג'י די שבת אאינדה טיינין לוש פ'ורנוש אסינדידוש פור אישטו טיינין חיוב לוש בעלי בתים די איר אין קאזה אמיראר קי נו אייגה חילול שבת בביתם חס ושלום.

שמונה

כל בעל חנות בשוק או בכיכר השוק ובעל מסבאה שיקדים באופן שיש לו שעה ללכת עד לביתו כדי להיפטר מהכסף ומכל דבר שהוא נושא עליו שאסור לנגוע בו בשבת, וגם מי שיוולדת באותו זמן בביתו, שידאגו מוקדם לצורכי השבת, ושלא יגיעו הנשים לכלל חילול שבת כמו במקומות רבים, שכאשר מתפללים ערבית של ערב שבת עדיין דולקים אצלם התנורים. משום כך חייבים בעלי הבתים ללכת הביתה כדי לראות שלא יהיה חילול שבת בביתם, חס ושלום.

תשעה

קי סיפאן קי סיאן פאיאדו מונג'וש תפילין אי מזוות פסולים טודו איל קי סי איספאנטה די סו אלמה קי מירי די דארלוש אה באדקאר [=לבדוק] אה לו מינוש דוש ויזיש אין קאדה שייטי אניוש פור קי סיפה קי נו אפ'ירמה לה מצוה די לוש תפילין מלבד די קואנטאש ברכות לבטלה קי דיזי אין קאדה דיאה סי אישטאן פסולים אין קואנטו דאנייו סי אריקריסי אין שו קאזה סי טייני מזוזה פסולה חס ושלום.

תשעה

יש לדעת שנמצאים הרבה תפילין ומזוות פסולים. ומי שחושש לנפשו שיראה לכך שיתן לבדקם לפחות פעמיים בשבע שנים, כי עליו לדעת שלא תתקיים מצוות התפילין מלבד כמה ברכות לבטלה שיאמר מדי יום, אם הם פסולים. וכמה נזק יתרחש בביתו, אם יש לו מזוזה פסולה, חס ושלום.

עשרה

קי קואנדו מיטין לוש תפילין קי סי אקאודין קי טוקי איל ראש אין איל קאוליווי די לה קאויסה אי איל קשר די דיטראש קי סיהא לה קאויסה פור קי סינו נו אפ'ירמה לה מצוה.

עשרה

כאשר מניחים את התפילין שייזהרו שלא יגע בראש ובשיער הראש ושיהיה [השיער] קשור מאחור שאם לא כן, לא מתקיימת המצווה.

אחד עשר

קי אין קאדה מאהלה מיטאן ממונים קי מירין קאדה אונז שו מאהלה לוקי סי פ'אזי אי טודו איל קי שאב'י אלגונה עבירה או נדנדו די עבירה קי שי דישקארגי סו אלמה איקי לו דיגה אה לוש ממונים פארה קי קאשטיגין אקאדה אונז אשיגון מיריסי אי סינו לו דיזי סיפאסי קי לוש חכמים אי לוש גבירים נו טיינין נינגון קארגו אי קיין לו סאב'י אי נו לו דיזי איל סילו לייב'ה איל קארגו אי קי אקוג'אן צדקה קאדה אונז אין סו מאהלה פארה גוב'ירנאר לוש חולים די סו מאהלה.

אחד עשר

בכל שכונה יש למנות ממונים כדי שכל אחד מהם ישגיח בשכונתו על כל מה שנעשה בה. וכל מי שיודע על דבר עבירה או נדנדו עבירה שיפרוק את נפשו ויאמר זאת לממונים כדי שיענישו כל אחד כפי המגיע לו. ואם לא יספרו [על דבר העבירה] שיוודא (?) שלחכמים ולגבירים אין מידע (=מטען). ומי שיודע עליו ואינו מגלה, רק הוא עצמו נושא את בנטל המידע [=המטען] [ועליו] ושכל אחד יאסוף צדקה בשכונתו כדי לטפל בחולי שכונתו.

שנים עשר

קי נינגון בר ישראל פואידי סאליר די לה פואירטה די לה מארינה פארה אפ'ואירה קון ריזואיקה אין איל פ'יגו או קאשיקה די בורנוטטון או אילאל או אלגונה אוטרה קוזה אין דיאה די שבת ני ייב'אר קאנטארוש או קאנטאריקאש או ג'ארז פארה אינג'יר אגואה די לה פ'ואינטי די לה מארינה.

שנים עשר

בן ישראל אינו ראשי לצאת משער הנמל החוצה עם ממחטה קטנה על חזהו או קופסת טבק או אילאל [תכשיט זהב לשיער בצורת סהר] או דבר אחר בשבת, וכן אסור לשאת כדים מכל סוג ומידה וקנקנים כדי למלא מים מהרהט של המארינה.

שלשה עשר

קי טודו פ'וראסטירו קי סי מואירי אין איל קהל קי לו
איטראן קי לי דיגאן השכבה קאדה שבת אי אין אקיל
קהל קי קורטין איל מיו אי איל אניו די דיטו
פ'וראסטירו.

שלשה עשר

כל זר הנפטר בקהילה יש לקבורו, לומר עליו תפילת
השכבה מדי שבת בקהילה, ויש לקצר את החודש ואת
השנה למות אותו הזר.

ארבעה עשר

אלגונה אלמנה קי שי מואירי סין איג'וש סינו קוג'ו
כתובה לה אינטירארה איל קהל דיל מארידו אי סי
קוג'ו אירה אה איל קהל די שו פאדרי אי סי ליקידו
איג'וש סין קאזאר אאון קי קוג'ו כתובה אירה אל איל
קהל די שו פאדרי אי סי איש איג'ה קאזאדה קונקי נו
איש דיל קהל די סו מארידו טורנה איל דין אל
פרישיפיו אי סי טייני איג'וש די דוש מארידוש אירה
אה איל קהל דיל מארידו טראזירו אאון קי קוג'ו כתובה
אי סי טייני איג'וש דיל פרימירו סולו שי נו קוג'ו
כתובה דיל טראזירו אירה אל קהל דיל טראזירו אי סי
קוג'ו כתובה די איל טראזירו אירה אל קהל די איל
פרימירו אי סי איש עניה (?) אי שו יירנו או אלגון
קרוב אזי איל גאשטי די סו בולסה פור כבוד אירה אה
אונדי קיירי איל יירנו או איל קרוב קי איזו איל גאשטי.

ארבעה עשר

אלמנה הנפטרת ללא בנים אם לא מימשה את כתובתה,
קהל בעלה יקבור אותה, ואם מימשה - בהיותה בקהל
אביה ונותרו לה בנים שלא נישאו, אף על פי שנטלה
את כתובתה תלך לקהל אביה, ואם היא בת נשואה עם
מישהו שאינו מן הקהל של בעלה, חוזר הדין לראשיתו,
ואם יש בנים משני בעלים, תלך אל קהלו של הבעל
האחרון אף על פי שמימשה את כתובתה, ואם יש לה
בנים מהבעל הראשון, אך לא מימשה את כתובתה
מהאחרון, תלך אל קהל הראשון, ואם היא אישה ענייה
וחתנה או קרוב כלשהו יישא בהוצאות מכיסו מחמת
הכבוד, תלך לאן שירצה החתן או הקרוב שנשא
בהוצאות.

חמישה עשר

קי נו פואידין אין נינגון קהל או מדרש איג'אר חתנים
תורה ובראשית אין שמחה תורה פור פ'ואירסה (?)
איל קי נו קיירי די סו וילונטאד אי סי נו איש ראוי די
סיר חתן נו לו פואידין איל קהל או מדרש ריסיורלו
פור חתן אפילו קי איל קיירה אי קואנדו נו שי טופה
ראוי קי קיירה סיר די סו וילונטאד לו רינדיראן דו די
כשרו (!) די איל קהל או מדרש קומו רינדין רישטו די
מצות אי איל קי קידה אין אין (!) איל דארה לה מונידה
אה איל גזבר אי איל גזבר קי גאשטי טודו מודו די
גאשטי קי סיאה די מינישטיר די לה בולסה די איל קהל
או מדרש אפ'ואירה דיל שירות די איל שליח צבור
ומזמר אי שמשים קי דין לוש חתנים שאליינדו די
אישטו מודו טודו די גאשטי קי לו אגאן גזברי קהל או
המדרש אסיגון פאריסי אל גזבר.

חמישה עשר

שלא יוכלו למנות בכוח בשום בית כנסת או בית מדרש
חתני תורה וחתני בראשית, אם לא ירצה מרצונו
החופשי. ואם אינו ראוי להיות חתן אפילו אם ירצה
בכך, לא יוכלו אנשי בית הכנסת או בית המדרש לקבלו
כחתן אפילו אם הוא ירצה. וכאשר אינו נמצא ראוי,
טוב שירצה להיות מרצונו החופשי, יעניקו לו מן
הכשרות (=אולי הכוונה מרווחי הריבית על פקדונות
הקהל, הישיבות וחברות הצדקה. הרווח קרוי הכשר,
וברבים הכשריות) לפי כושרו של בית הכנסת או בית
המדרש כפי שמעניקים את שאר המצוות וזה הנשאר
[=מהחזיק בו?] ייתן את הכסף לגזבר כדי שיוציא. כל
הוצאה צריך שתהיה לפי צורך הכיס של בית הכנסת או
בית המדרש, פרט לשירות שליח הציבור, המזמר
והשמשים, שיתנו החתנים בהוצאים בדרך זו כל הוצאה
שיעשו גזברי בית הכנסת או בית המדרש לפי הנראה
לגזבר.

ששה עשר

קי נו פואידין דיזיר לוש שלוחי צבור נוג'י די אלחאד
ערבית אין קאזה די אבליים סי נו וין אישטריליאש אי
קי נו דיגאן קינות כלל אין שבת.

ששה עשר

שלא יוכלו שליחי ציבור להתפלל ערבית בבית אבליים
במצאי שבת אם לא יצאו הכוכבים, ואין לומר קינות
בשבת כלל.